

Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

01 освіта
012 дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

«Особливості організації предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку у ЗДО»

студентки **Дейнеки Аліни Михайлівни**

Науковий керівник:

Пісоцький Олександр Петрович,

канд. психол. наук, доцент

Рецензенти:

канд., педаг. наук, доцент

Аніщук А. М.

док. педагог. наук, професор

Турчин Т. М.

Допущено до захисту

Завідувачка кафедри

Анотація. Тема магістерської роботи «*Особливості організації предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку у ЗДО*» досліджувалася на теоретичному та емпіричному рівнях. Результати вивчення представлені у трьох розділах роботи. На теоретичному рівні обґрунтована проблема розвитку предметно-практичної діяльності дітей раннього віку, зокрема: проаналізовано стан вивчення проблеми предметно-практичної діяльності у психолого-педагогічних дослідженнях; здійснено огляд та відповідну аналітичну роботу над джерельною базою з вивчення проблеми розвитку предметно-практичної діяльності в умовах ЗДО.

Для розв'язання емпіричних завдань дослідження, розроблена програма й методика констатувального, формувального й контрольного етапів педагогічного експерименту. Розроблені критерії, показники та рівні сформованості розвитку предметно-практичної діяльності в умовах ЗДО на основі виділених та обґрунтованих педагогічних умов.

Ключові слова: діяльність, предметно-практична діяльність, дитина раннього віку.

Annotation. The theme of the master's thesis "*Features of the Organization of subject-practical activities in young children in health care*" was studied at the theoretical and empirical levels. The results of the study are presented in three sections of the paper. At the theoretical level, the problem of developing subject-practical activities of young children is substantiated, in particular: the state of studying the problem of subject-practical activities in psychological and pedagogical research is analyzed; a review and corresponding analytical work on the source base for studying the problem of developing subject-practical activities in the minds of Health is carried out.

To solve the empirical problems of the study, a program and methodology of the ascertaining, forming and control stages of the pedagogical experiment have been developed. Criteria, indicators and levels of formation of the development of subject-practical activities in the conditions of health care are developed on the basis of selected and justified pedagogical conditions.

Keywords: activity, subject-practical activity, young child.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Поняття предметно-практичної діяльності	7
1.2. Психологічні особливості дітей раннього віку	9
1.3. Значення предметно-практичної діяльності для дітей раннього віку	17
Висновки до першого розділу	37
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ У ЗДО	39
2.1. Організація і методи дослідження	39
2.2. Проведення констатувального експерименту	43
Висновки до другого розділу	51
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕДМЕТНО- ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ У ЗДО	52
3.1. Формувальний експеримент	52
3.2. Контрольний експеримент	64
Висновки до третього розділу	70
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Актуальність теми. Ранній вік є важливим і відповідальним періодом життя людини, який формує фундаментальні здібності, що визначають подальший розвиток дитини. У ранньому віці соціальна ситуація розвитку така: «дитина – предмет - дорослий». Дитина у цьому віковому періоді цілком поглинена предметом. За предметом дитина не бачить дорослої людини, однак без дорослого не може опанувати людськими способами вживання предметів [22, с. 13].

Соціальна ситуація спільної діяльності дорослого і дитини містить суперечність: спосіб дії з предметом, зразок діяльності належить дорослому, і дитина при цьому повинна виконувати індивідуальні дії.

У період раннього віку народжується новий тип діяльності – предметно-практична діяльність, яка є спрямованою на засвоєння суспільно вироблених способів діяльності із предметами. У ній вирішується протиріччя соціальної ситуації розвитку. У цьому віці навіть спілкування стає формою організації предметно-практичної діяльності [49, с. 58].

Біля витоків педагогіки раннього віку стояли вчені, як О.В. Запорожець, Н.М. Аксаріна, Д.Б. Ельконін, Н.М. Щелованов і ін. Підкреслюючи унікальність і цінність раннього віку, дослідники визначили залежність розвитку дітей раннього віку від соціально-педагогічних умов, що реалізують можливості предметно-практичної діяльності як соціальної ситуації розвитку.

В ході оволодіння предметними діями дитина опановує розумові дії та якості, які для цього необхідні.

Вивчаючи особливості використання найпростіших інструментів, дитина починає засвоювати загальний принцип, який полягає в тому, що

впливати на речі можна не тільки руками, ногами, зубами, але і речами, спеціально створеними для цього.

Таким чином, розвиток дітей раннього віку в предметно-практичній діяльності є однією з найбільш важливих проблем в педагогіці, оскільки вона спрямована на оволодіння соціально-виробленими способами вживання «культурних предметів».

Все вищесказане дозволило визначити тему магістерської роботи «Особливості організації предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку у ЗДО».

Мета дослідження: розглянути особливості та вказати на шляхи покращення організації предметно-практичної діяльності дітей раннього віку в умовах ЗДО.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі **завдання дослідження:**

- розкрити поняття предметно-практичної діяльності;
- проаналізувати психологічні особливості дітей раннього віку;
- розглянути значення предметно-практичної діяльності для дітей раннього віку;
- провести дослідження особливостей організації предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку у ЗДО;
- вказати на шляхи покращення організації предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку у ЗДО.

Об'єкт дослідження: розвиток предметно-практичної діяльності дітей раннього віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови розвитку предметно-практичної діяльності дітей раннього віку у ЗДО.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, синтез, класифікація, узагальнення;

- емпіричні: спостереження, бесіда, діагностика розвитку предметно-практичної діяльності, математична обробка та інтерпретація отриманих результатів.

Гіпотеза дослідження: процес розвитку предметно-практичної діяльності дітей раннього віку покращиться за таких умов:

- врахування закономірностей розвитку предметно-практичної діяльності дітей раннього віку;
- участь дорослого у предметно-практичній діяльності дитини раннього віку;
- добір адекватних методів розвитку предметно-практичних дій дитини.

База дослідження: дослідження проводилося на базі ЗДО №7 м. Прилуки Чернігівської області. У дослідженні взяло 26 дітей молодшої групи, 4 вихователі названого закладу, 26 батьків дітей раннього віку.

Наукова новизна магістерської роботи: у дослідженні уточнено поняття предметно-практичної діяльності, намічено шляхи вдосконалення й організації в умовах ЗДО, розроблено методичку діагностування рівня розвитку у дітей раннього віку, розроблено програму вдосконалення предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку в умовах ЗДО.

Теоретичне значення роботи – теоретична цінність роботи пов'язана зі спробою теоретично обґрунтувати значення розвитку і вдосконалення предметно-практичної діяльності для дітей раннього віку як важливого чинника особистісного становлення.

Практична значимість: матеріали даної магістерської роботи можуть бути використані вихователями в групах раннього віку ЗДО, а також під час навчання на другому магістерському рівні вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи оприлюднено на міжнародній науково-практичній конференції *«Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування»*. За результатами роботи опубліковано статтю: Пісоцький О.,

Дейнека А. Організація предметно-практичної діяльності дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти (у друці).

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 89 сторінок, з них основного тексту – 56. Робота містить 7 таблиць і 50 літературних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Поняття предметно-практичної діяльності

Діяльність людини пов'язана зі складними руховими навичками та вміннями, які вона набуває у процесі цілеспрямованого навчання, організованого дорослими для підростаючого покоління.

Діяльність визначається як специфічний вид людської діяльності, яка спрямована на пізнання та перетворення навколишнього світу. Пізнання і перетворення навколишнього світу людиною включаються не лише умови існування самої людини, але й сама людина.

Людині діяльність дозволяє створювати предмети матеріальної та духовної культури, зберігати та перетворювати навколишню природу, будувати людське суспільство, предмети, що не мають аналогів у природі, трансформувати її здібності та розширювати можливості у розвитку цього світу. Продуктивний, творчий характер людської діяльності дозволяє людині створювати знакові системи, інструменти впливу на себе і природу, виробляти нові споживчі товари, матеріальну та духовну культуру людського суспільства. Сучасне людське суспільство володіє предметами матеріального світу, які не можна вважати творіннями природи [8, с 55].

Навчання починається в ранньому дитинстві. Дорослі вчать дитину користуватися предметами побуту: одягом, виделкою, ложкою, стільцем, столом, зубною щіткою, олівцем, папером тощо. Дитина опановує різними інструментами, що модифікують рухи кінцівок, задані природою. Рухи дитини починають підкорятися суті предметів діяльності. Це призводить до появи об'єктивної діяльності, яка підпорядковує рухи людини правилам

культури використання відповідних предметів. Отже, предметна діяльність людини є штучною, досконалішою та соціально обумовленою [30, с. 74].

Існує кілька визначень предметної діяльності. Розглянемо деякі з них.

Предметна діяльність – це цілеспрямована форма діяльності дитини, заснована на її пізнавальній потребі, і основним її змістом є оволодіння об'єктом як культурним суб'єктом, в якому накопичується соціальний та історичний досвід даного суспільства [3, с.149].

О.Д. Літіченко та Л.В. Гаращенко пропонують таке визначення предметної діяльності: «... діяльність, підпорядкована за своїм характером особливостям предметів матеріальної та духовної культури, створених людьми. Вона призначена для оволодіння методами правильного використання цих предметів людьми та розвитку їх здібностей» [27, С. 112].

Предметно-практична діяльність – це практичні дії з предметами, що забезпечують дитині чуттєве пізнання дійсності.

Щоб предметна та практична діяльність мала розвивальний характер, її зміст повинен знаходитись у «зоні найблищого розвитку».

На думку С.Н. Теплюк, предметно-практична діяльність – це практичні дії з предметами, що забезпечують дитині чуттєве (сенсорне) пізнання дійсності. Застосування предметної практичної діяльності дає змогу підвищити ефективність навчання дітей [45, с. 57].

Предметна практична діяльність – це діяльність, що забезпечує зростання творчого потенціалу, пізнавальної активності, збагачення форм взаємодії з однолітками та дорослими, досягнення певного результату, розвиток політехнічної культури [40, с. 20].

Предметно-практична діяльність дозволяє вирішити такі завдання:

- формування позитивного ставлення дитини до занять;
- розвиток власної активності дитини;
- формування стійкої мотивації до виконання завдань;
- формування та розвиток цілеспрямованих дій;
- розробка планування та контролю діяльності;

- розвиток вміння застосовувати отримані знання для вирішення нових подібних проблем [32, С. 81].

На думку Л.В.Павлова, можна виділити такі етапи розвитку предметно-практичної діяльності [33, с. 57]:

1) Дитина починає взаємодіяти з близьким дорослим, який стає її «путівником» у цей світ.

2) Дитина відкриває світ навколишніх предметів і вчиться взаємодіяти з ними.

3) Дитина усвідомлює, що її дії залишають результат в об'єктивному світі; вона може спочатку уявити результат, а потім отримати його власною дією (тим самим вона починає усвідомлювати себе).

4) Дитина виявляє, що вона є частиною суспільства – спочатку через знаряддя праці, потім через створення соціально значущих предметів. Вона може показувати їх дорослим або використовувати їх у своїй діяльності.

Інші діти та дорослі, будучи частиною того самого суспільства, також створюють подібні вироби. Таким чином, дитина через продукти своєї діяльності може усвідомити свій зв'язок із суспільством.

5) Дитина поєднує свій індивідуальний та соціальний досвід і на цьому етапі може реалізувати свій творчий потенціал.

1.2. Психологічні особливості дітей раннього віку

Ранній вік визначається більшістю дослідників від одного до трьох років. На думку Л.С. Виготського, ранній вік пов'язаний з інтенсивним психічним розвитком дитини, який відбувається: в об'єктивній діяльності; у спілкуванні з дорослим; у мовленнєвій діяльності; у поведінкових реакціях (свавілля поведінки); у спілкуванні з однолітками; в ігровій діяльності; у свідомості та самостійності [9, с. 147].

Соціальна ситуація розвитку пов'язана з прямоходінням дитини, що робить її більш вільною для орієнтації в просторі. Впевнена ходьба дитини

збільшує її автономність від дорослого. Малюк стає більш вільним і може самостійно орієнтуватися в просторі, взаємодіяти з предметами. Головною потребою цього віку є пізнання навколишнього світу через дії з оточуючими предметами. Але дитина не може самостійно оволодіти методами використання інструментів або культурно обумовлених предметів. Тому у дитини виникає потреба в предметній взаємодії з дорослим на основі ситуативно-особистісної форми спілкування. Формується нова форма спілкування дитини з дорослим, ситуативно-ділове спілкування, це ділова співпраця з дорослим, заснована на взаємодії з предметами.

Контакт дорослого з дитиною опосередковується предметом і дією з ним.

Дорослий для маленької дитини виступає як учасник гри та предметної діяльності, як зразок для наслідування з предметами, як оцінювач дій дитини та емоційно підтримуючий її успіхи та досягнення. Засобами спілкування є обмін іграшками, привернення уваги до предмета [47, с. 224].

Повноцінне спілкування дорослого та дитини характеризується:

- ініціативність дитини по відношенню до дорослого, бажання привернути увагу дорослого до дій з предметами;

Вибір співпраці з дорослими на основі предметної діяльності, наполегливість у вимозі дорослого брати участь в діях з предметами та іграх;

- емоційне ставлення, довірливість, відкритість, прояв любові до дорослого;

- чуйне ставлення до дорослого, його оцінки та коригування поведінки дитини, сприйняття похвали та осуду;

- активне використання мовлення у взаємодії з дорослим [24, с. 36].

У ранньому віці формуються основи інтелектуального розвитку, що впливає на майбутнє доросле життя особистості. Це пов'язано з інтенсивним розвитком мозку, швидкість розвитку якого більше не повторюється в жоден наступний віковий період [42, с. 75].

Ранній вік – це той сензитивний період, коли закладаються основи інтелекту, мислення та високої розумової діяльності. Недооцінювання перспектив розвитку в ранньому віці призводить до відставання в психічному розвитку, до нездійснення резервних можливостей дитини, що майже не компенсується в інші вікові періоди або не компенсується повністю [41, с. 241].

Третій рік життя дитини пов'язаний з подальшим вдосконаленням набутих навичок та набуттям нових. Протягом перших двох років життя дитині вдається накопичити сили для подальшого вдосконалення навичок.

У цьому віці відбувається інтенсивний фізичний розвиток дітей, незважаючи на те, що він стає повільнішим, ніж у перші два роки [25, с. 174].

У віці від 2 до 3 років нервова система дитини покращується, це призводить до тривалого активного неспання (6-6,5 годин).

Крім того, у дитини починають формуватися навички правильної поведінки, тобто вона вже здатна стримувати свої бажання на короткий час. Але для трирічної дитини зберігається легка збудливість, швидка стомлюваність від одноманітності дій. Також інтенсивно розвивається нейропсихічний розвиток, що пов'язано з формуванням та вдосконаленням мовленнєвої діяльності. Словниковий запас дитини в цьому віці збільшується в 3-4 рази, змінюючись не тільки кількісно, але і якісно. У мові дитини з'являються всі частини мови, полегшені форми слів і неправильно вимовлені слова залишають мову [11, с. 69].

Для цієї вікової групи дітей характерне відображення мислення дитини в мовленнєвій діяльності, це пов'язано з використанням складних і поширених речень. Ранній вік – це вік «чомучок».

Саме в цьому віці діти ставлять дорослим тисячі запитань «Чому?», «Як?», «Де?» тощо. Ці питання є свідченням розвитку пізнавальних потреб дітей. Використання дитиною різних частин мови та детальних підрядних речень в активному мовленні свідчить про розвиток розумових операцій.

Сприйняття дітьми предметів і явищ навколишньої дійсності взаємопов'язане, тобто вони намагаються виявити взаємозв'язки між спостережуваними явищами та подіями, вловити їх властивості, порівняти і співвіднести побачене. Це сприяє розвитку мовлення та мислення [10, с. 33].

Провідною діяльністю дітей у ранньому віці є предметно-маніпулятивна діяльність або орудно-предметна діяльність. Орудно-предметна діяльність – це дії з предметом (об'єктом), що виконуються відповідно до соціальної функції та способу використання. Прикладом можуть служити орудні дії: за допомогою ложки, гребінця, пиття з кухля. Дорослий навчає дитину користуватися предметами. Д.Б. Ельконін відзначає такі закономірності формування предметних дій дитини:

1) Дії виконуються дитиною в ході спільної діяльності з дорослим або за дорученням дорослого в процесі спільної діяльності.

2) Спочатку дитина засвоює в діях з предметами мету, значення, основний шаблон дії, що дозволяє їй діяти осмислено.

Пізніше дитина формує вміння, відпрацьовує технічну оперативну сторону дій.

3) Правильність виконання дій пов'язана з дотриманням шаблону. В процесі багаторазових дій з предметом дитина формує образ дії з предметом, що є закінченням формування предметної діяльності.

4) У процесі дії з предметом дитина ототожнює себе з дорослим.

5) Дорослий виступає в ролі взірця, керуючи і контролюючи дії, емоційно підтримуючи [50].

Найважливішими для психічного розвитку є інструментальні та кореляційні дії. Для навчання дитини найважливішим є «показ», коли дорослий робить дії з іграшкою, залучаючи дитину.

Спостерігаючи за дорослим, дитина намагається наслідувати йому в грі, а після того, як дорослий піде, вона може продовжувати гру самостійно [19, с. 42].

Відповідні дії спрямовані на приведення кількох об'єктів у певний просторовий зв'язок (згортання піраміди, закриття коробки тощо).

Важливу роль у психічному розвитку дитини відіграє оволодіння поліфункціональними предметами, наприклад, палицею замість термометра.

Замінні дії дозволяють сформувані нові відносини між предметом та його використанням, що формує передумови для розвитку гри з нової форми свідомості [21, с. 22].

У межах провідної цільової діяльності формуються нові види діяльності: ігрова та продуктивна види діяльності (малювання, побудова, ліплення). Предметна гра – одна з найперших форм гри. Вона виникає в ранньому дитинстві. Це багаторазове повторення загальних схем використання об'єктів відповідно до функції об'єкта, модифікація функцій об'єкта в реальних практичних діях [16, с. 38].

Предметна гра поступово переростає в сюжетно-рефлексивну гру, яка відтворює спостереження дитини з навколишнього життя. Тобто дитина спочатку діє з предметами, потім дізнається значення предмета в грі і називає предмети ігровими іменами.

Початок третього року життя – це розвиток «ролі в дії». Відтворюючи дії дорослого, дитина зазначає схожість із діями дорослого і називає себе його іменем. Роль дитини починає формуватися в ранньому дитинстві з дій імітаційного характеру відтворених дитиною [37, с. 100].

Етапи предметної гри: перейменування предметів, ототожнення дитиною своїх дій з діями дорослого, називання себе іншим іменем, є початком рольової гри. Допомога та пильний інтерес дорослого до предметної гри дитини дозволяє поступово ускладнювати та урізноманітнювати її, створювати матеріальну сторону гри, підбирати іграшки та інвентар. Для розвитку продуктивних видів діяльності, які формуються на основі об'єктивної діяльності, необхідна активна участь та навчання дій з боку дорослого [16, с. 41].

У маленьких дітей спостерігаються суттєві зміни в розумінні мови дорослих. Дитина стає здатною розуміти дорослого про навколишні його предмети та явища, що оточують дитину, пов'язані з її переживаннями. Діти стають здатними розуміти не лише теперішній момент у часі, а й невеликий проміжок часу в минулому та майбутньому.

Тобто дитина може сказати, куди піде, що робитиме на прогулянці, що було вчора, згадує, якими іграшками прикрашали ялинку, що збирали влітку в лісі. У маленьких дітей формуються більш складні узагальнення. Діти набувають здатності розуміти явища та події з історій дорослого, які в даний час не впливають на дитину, але вони знайомі з ними з минулого досвіду [31, ьс. 141].

Третій рік життя пов'язаний зі зміною виховної функції мовлення.

Тобто мовлення стає важливим засобом навчання і виховання. У той же час наочність та показ залишаються провідними у навчанні дитини. У маленьких дітей словом можна зупинити негативну поведінку малюка, попередити його про негативний вплив предмета, налаштуватися на добрі спогади, навчити вчинкам, сформуванню уявлень та понять.

При цьому мовлення дітей раннього віку залишається недостатньо грамотно побудованим, своєрідним, виникають проблеми із вимовною стороною мовлення. Недоліки вимови та граматики малюка не заважають йому відзначати та виправляти помилки інших дітей. Це пов'язано з тим, що мовленнєві та дитячі навички дитини відстають від розвитку слухового сприйняття. У цьому віці для розвитку правильної мови у дошкільнят раннього віку дорослі повинні у спілкуванні з дітьми уникати спотворення звуків [34, С. 34].

У віці від 2 до 3 років діти активно опановують різні ідеї та концепції про навколишній світ. Вони не тільки знають властивості та призначення оточуючих предметів, що знаходяться в щоденному користуванні, тобто знають колір, форму, розміри предметів, їх відмінність від інших предметів, вони можуть орієнтуватися у просторі та часі. У дитини формуються

первинні уявлення про кількість (багато, мало, більше, менше, одне). У той же час уявлення дітей про предмети все ще недосконалі, що призводить до неправильних висновків [44, с. 19].

У ранньому віці діти відчують активний розвиток сенсорного сприйняття, покращується орієнтація та пізнавальна діяльність дитини. Спостереження відіграє провідну роль у сенсорному та загальному розвитку. Спостереження, що проводяться в природних умовах, дозволяють дитині сприймати властивості, форму, розміри та колір предметів. Але дитина ще не може самостійно виділити ці якості. Вона лише вчиться дивитись і слухати. Тому здатність навчити її виділяти властивості предметів у навколишньому світі залежить від дорослих. Слід заохочувати спостереження дітей за чимось і допомагати йому побачити характерні ознаки в спостережуваному об'єкті.

Віковий період раннього дитинства характеризується складністю та різноманітністю дитячої діяльності. Діяльність дітей представлена: об'єктивною діяльністю (дії з пірамідами, мозаїками); сюжетні ігри (ігри з лялькою, машинкою); спостереження; розгляд картинок, книг; елементи трудової діяльності (самостійне харчування, одягання, прибирання іграшок); ігри з будівельними матеріалами; з початком зорової діяльності (ліплення та малювання). Всі ці заходи сприяють розумовому розвитку дитини [47, с. 141].

У діяльності дитини третього року формуються елементи планування.

Це означає, що діти можуть визначити мету своєї діяльності «Я буду будувати будинок», «Я буду лікувати ляльку», «Намалюю будиночок для мами та ляльки Маші».

Діти цієї вікової групи дуже люблять мати справу з будівельним матеріалом, вони можуть викласти з нього складні будівлі, наприклад, гараж, дорогу до нього, огорожу. Для цієї вікової групи дітей характерна пристрасть до нового виду діяльності: малювання, ліплення.

Діти починають розуміти, що використовуючи олівець і папір або пластилін, вони можуть зображати предмети навколишньої дійсності [33, с. 77].

У діяльності дітей формується певне ставлення до предметів і людей, це призводить до формування у дітей різних типів поведінки. Дитина може бути уважною до своїх близьких, відчуваючи їх настрій. Вона може прагнути допомогти, погладити їх, висловити співчуття, якщо вони засмучені або погано почуваються. У цьому випадку можливі прояви протилежного характеру. Дитина може тупотіти ногами, не виконувати вимоги батьків. У цьому віці можливі різні типи поведінки у дітей. Тобто деякі діти можуть терпляче чекати уваги до себе, якщо дорослий чимось зайнятий, вони здатні закінчити розпочате, долаючи труднощі. Інші діти можуть вимагати уваги оточуючих до себе, виконувати свої бажання, можуть відмовлятися виконувати дії при найменших труднощах, плакати і ридати. Отже, для цієї вікової групи дітей характерні позитивні форми поведінки, які потрібно розвивати та формувати [43, С. 6].

Для дітей трьох років характерний розвиток естетичних почуттів. Тобто діти із задоволенням слухають музику, танцюють, співають, просять перечитати улюблений вірш чи казку. У цьому віці дошкільнята здатні слухати літературний твір, стежити за сюжетом, ритмом та настроєм музичного твору. Діти охоче розглядають красиву картину, бачать прекрасне на природі, в побуті, в одязі матері та їх одягу. Цей вік дітей характеризується розумінням комічних ситуацій. Вони з цікавістю стежать за діями Клоуна.

Емоційні переживання характерні для трирічних дітей, тобто малюк може радіти його конструкції, бути вдячним за допомогу, яку йому надає дорослий, він може виявляти невдоволення, якщо його відволікають від цікавої гри. Але як зазначає К.Л. Печора, Г.В. Пантюхіна, Л.Г. Голубева, емоційні переживання дітей як складний психічний розвиток формуються до трьох років, якщо дотримуються певні умови життя та виховання [35, с. 78].

До трьох років дитина стає здатною відокремити власну дію в ситуації, узагальнити дію, порівняти її з дією дорослого.

Новоутвореннями раннього віку є: відокремленість дитиною себе від навколишнього світу, усвідомлення себе як суб'єкта дії, порівняння себе з іншими людьми. Початок трирічної кризи свідчить про закінчення періоду раннього дитинства.

На думку Ю.М. Хохрякова, провідними досягненнями раннього дитинства в галузі діяльності, пізнання, особистості є:

- формування об'єктивної діяльності, розвиток спілкування з дорослим, поява спілкування з однолітками, поява передумов для ігрової та продуктивної діяльності;

- формування предметного сприйняття як провідної когнітивної функції, розвиток зорових форм мислення (наочно-дієвого та наочно-образного), поява уяви, знаково-символічної функції свідомості, перехід дитини до активного мовлення;

- поява особистих дій та особистого бажання, формування об'єктивного ставлення до дійсності, одним із новоутворень цього віку є розвиток гордості за власні досягнення, усвідомленн «Я сам» [49, с. 25].

1.3. Значення предметно-практичної діяльності для дітей раннього віку

Перехід до предметних дій здійснюється на межі дитинства і раннього віку. Саме в період від шести місяців до півтора року предметні дії дітей поступово ускладнюються: спочатку формуються неспецифічні маніпуляції з предметами, потім дитина за допомогою дорослого освоює специфічні дії з предметами.

Специфічні дії з предметами дитина освоює разом з дорослим, який демонструє їй функцію даного предмета, закріплену в громадському досвіді. Дослідники відзначають, що саме ранній вік є тим періодом, в якому найбільш інтенсивно засвоюються дітьми способи дії з предметами. До кінця

раннього періоду дитина освоює вміння користуватися побутовими предметами і грати з іграшками. Провідною діяльністю в ранньому дитинстві є предметна діяльність. Її специфіка полягає в тому, що дитина відкриває для себе і опановує функції предметів. Призначення предметів, їх функція володіють прихованою властивістю, яка не може бути досягнута простим маніпулюванням предметом. Тому тільки дорослий здатний в різних формах продемонструвати дитині призначення предмета [44, с. 132].

Соціальна ситуація розвитку дитини заснована на протиріччі.

Способи використання предметів знає і вміє дорослий. Він демонструє їх малюкові, виконує ці дії разом з малюком. Дитина ж виконує індивідуальну дію, але вона повинна відповідати показаному зразку, інакше правильний результат не буде досягнутий. Тому предметно-практичну діяльність раннього віку називають провідною діяльністю. Засобом її здійснення виступає ситуативно-ділове спілкування [49, с. 48].

Згідно Д.Б. Ельконіну предметно-практичні дії дітей розвиваються в двох напрямках:

- 1) перехід від спільного виконання з дорослим предметної діяльності до самостійного;
- 2) оволодіння специфічним способом вживання предмета і переносу діяльності з одного предмета на інші [50].

У першому випадку, дитина виділяє дорослого як зразок діяльності, з яким вона себе порівнює. У другому випадку, виникає узагальнена діяльність і розвиток ігрових дій. Це призводить до розпаду соціальної ситуації розвитку, коли дитина освоїла предметне відношення до дійсності, знає їх функції, приходять усвідомлення «Я сама».

Т. М. Корж зазначає, що оволодіння предметною діяльністю дозволяє дитині засвоїти постійне призначення предметів, яке закріплено в суспільній свідомості і не змінюється від потреб в різних ситуаціях. Тобто дитина засвоює справжнє призначення предмета і при виконанні інших дій з ним

вона розуміє невідповідність дії призначенням предмета. Наприклад, дитина демонструє, що одягає черевик на голову, при цьому сміється [23].

Предметно-практична діяльність П.Я. Гальперіним поділяється на два види: ручна і орудна. Ручна предметна діяльність являє собою дії, в яких предметом стає продовження або подовження руки.

Орудна предметна діяльність являє собою дії, в яких дії руки підлаштовується під предмет-знаряддя, підпорядковується правилам його використання. Освоєння такої предметно-практичної діяльності є новою операцією, яку вона повинна освоїти. Дитина використовує один предмет, його специфічну дію, для отримання іншого результату, а не для простого функціонального задоволення.

П.Я. Гальперін описував, що дії дітей з одним і тим же предметом можуть бути як ручними, так і орудними. Він описує оволодіння дитиною ложкою як знаряддям. При цьому відбувається поступова зміна ручних операцій на орудні. Це відбувається під впливом зразка, який пропонує дитині доросла людина. Дитина освоює орудну діяльність з предметом відповідно до логіки зразка, використання предмета, прийнятого в певному суспільстві [44, с. 38].

Як відбувається привласнення зразка при освоєнні орудної діяльності в ранньому дитинстві описано Д.Б. Ельконіном. Він зазначає, що дитина не може виділити суспільну функцію предмета, ні його спосіб використання, прийнятий в даному суспільстві, тому вона може використовувати предмет як продовження руки. Зразок присвоєння орудної діяльності дитині демонструє дорослий, який в спільній діяльності змінює положення руки дитини, демонструє зразок правильного використання предмета.

Таким чином, на думку Д.Б. Ельконіна, головним в є спільна діяльність дитини і дорослого, який показує і навчає дитину суспільно виробленим способам використання предметів. Самостійно з цим не впорається жодна дитина. Дитина не в змозі самостійно освоїти соціальну функцію предметів. Але протягом другого року життя більшість дітей за допомогою дорослого

освоюють способи дії з більшістю побутових предметів (ложкою, чашкою, горщиком, рушником, гребінцем і т.д.) [50].

Таким чином, однією з умов оволодіння предметними діями дитиною є спільна діяльність дорослого з дитиною.

При цьому доросла людина виконує наступні функції:

- 1) демонструє дитині сенс дій з предметом, його суспільне призначення;
- 2) навчає дитину діям і рухам, показує технічні прийоми виконання діяльності;
- 3) заохочуючи або засуджуючи дії дитини, здійснює контроль за ходом виконання дій малюка [50].

На думку Д.Б. Ельконіна, в предметно-практичній діяльності дитини слід виокремити смислову і технічну сторону. На початку розвитку предметної діяльності дії дані сторони розвиваються не одночасно. Спочатку сенс дії для дитини полягає у виконанні доручення дорослого і спільно з ним. Але сенс реалізується тільки в тому випадку, якщо дитина правильно виконує дію, показану дорослим. Дії дитини спрямовані на реалізацію зразка, продемонстрованого дорослим, пристосуванням під нього. В результаті дитина опановує операційно-технічну сторону діяльності [50].

Але спочатку дитина освоює загальну функцію предмета, потім операційно-технічну сторону дії з ним. Освоєння загальної функції предмета надає сенс дії, здійснюваної з ним. В процесі освоєння технічного складу діяльності відбувається пристосування окремих рухів до знаряддя (адаптація руки до предмета), а також освоєння заданої схеми дії з предметом, освоєння зразка. Розкладання зразка на окремі предметні дії здійснюється всередині засвоєної суспільної функції предмета, його призначення. Це означає, що процес оволодіння предметно-практичною діяльністю здійснюється не стільки на основі наслідування дорослому, скільки на основі побудови образу власного образу діяльності У сформованих діях обидві сторони зливаються воедино.

Пристосування до матеріальних властивостей предмета-знаряддя ґрунтується на поступовому створюваному образі діяльності дитиною. Основою образу діяльності дитини є сенс дії, яку вона опанувалп.

Цим відрізняється власна предметно-практична діяльність від копіювання чужих рухів, які виникають на початкових стадіях розвитку предметної діяльності. Образ власної діяльності виникає у дитини тільки в спільній діяльності з дорослим [15, С. 23].

Коли образ своєї поведінки у дитини побудований, то малюк перестає звертатися до дорослого, щоб він підтвердив правильність його дій. Але побудова образу дій здійснюється на основі зразка дорослого протягом усіх етапів формування предметної діяльності.

Тому в процесі формування предметно-практичної діяльності особливе значення мають відносини дитини з дорослим. Це має значення протягом всього процесу формування предметно-практичної діяльності. Навіть на останніх етапах, коли дитина вже може виконувати рух правильно і самостійно, вона орієнтована на ставлення до цього дорослого і на його оцінку. Це виражається в «прикутості» дитини до дорослого, яке виражається у словах «Так! Так! », а також в питальних поглядах, в зверненні за допомогою і т.д. [50].

Таким чином, згідно з Д.Б. Ельконіну, операційно-технічна сторона предметно-практичної діяльності формується в процесі створення образу дії з предметом у дитини, а не як прикладання рухів до зразка при демонстрації руху дорослим. Формуючий образ являє собою частину внутрішнього, психічного життя. Процес побудови образу діяльності складається з безлічі різних проб, які входять в образ діяльності при реалізації сенсу відносин дитини і дорослого. Зразок діяльності, показаний дорослим, опосередковується образом діяльності самої дитини.

Сформованість будь-якої предметно-практичної діяльності полягає у виникненні образу діяльності у дитини [13, С. 146].

Таким чином, формування діяльності з предметом проходить три фази:

- перша фаза - виконання будь-яких відомих дій;
- друга фаза – використання предмета за прямим призначенням;
- третя фаза - вільне вживання предмета на основі знання основної функції предмета [50].

Дитина разом із засвоєнням дій із предметами побуту засвоює і правила поведінки в суспільстві, які пов'язані з цими предметами.

Одночасно відбувається зміна характеру орієнтування малюка при першому знайомстві з новими предметами. Він намагається з'ясувати, для чого потрібен цей предмет, як його використовують. Тобто, орієнтування «що таке?» змінюється на орієнтування «що з цим робити?» [2, С. 46].

На думку Т.М. Корж, не всі предметні дії мають рівнозначне значення для психічного розвитку дитини. Це визначається функціональними особливостями самих предметів. Частина предметів мають певний спосіб вживання, по-іншому їх використовувати не можна. До них відносяться одяг, посуд, меблі. Порухення способу вживання даних предметів розглядається як порушення правил поведінки. Інша частина предметів, наприклад іграшки, володіють різними способами вживання. Серед іграшок, пірамідки, кільцекид, володіють певним способом вживання. Вони створені спеціально для розвитку даної предметно-практичної діяльності. М'ячики, кубики можуть вживатися по-різному. Для дітей раннього віку найбільше значення для психічного розвитку мають предмети, що володіють однозначним способом вживання. Ці предмети називаються з фіксованим функціональним призначенням.

У будь-якій культурі існують, існують ще й поліфункціональні предмети. В іграх дітей і повсякденному житті людей дані предмети можуть замінюватися іншими предметами. Можливості поліфункціональних предметів дитина освоює за допомогою дорослого.

Методи використання предметів різні: від елементарних дій (потягування ручки шафи, щоб її відкрити) до складних, що вимагають врахування властивостей предмета та його взаємозв'язку з іншими

предметами (копання піску лопатою). Дії, що вимагають певних розумових зусиль, мають більший вплив на розвиток психіки дитини [23].

Головною умовою розвитку предметної діяльності у дітей раннього віку є спілкування з дорослими щодо практичної взаємодії з предметами. У процесі спілкування з дітьми дорослий виступає в ролі організатора та спостерігача, потім учасника дій та взірця для дій дитини. У спілкуванні дорослий допомагає дитині в освоєнні нових та більш складних видів дій [17, с. 15].

О.О. Смирнова зазначає, що мовлення дитини використовується нею для налагодження співпраці з дорослими у спільній діяльності, як засіб спілкування, а не інструмент мислення. Спілкування дорослого з дитиною опосередковується об'єктивними діями і не відокремлюється від них. У процесі оволодіння об'єктивною діяльністю виникає мова, яка є новоутворенням раннього віку. Об'єктивна діяльність дітей раннього віку включає пізнавальну діяльність та мислення, що має наочний та дієвий характер. Наприкінці раннього віку закладається наочно-образне та символічне мислення.

Наприкінці раннього віку діти постійно прагнуть до результату, продукту своєї діяльності. Підвищена самостійність і цілеспрямованість вчинків дитини призводить до трирічної кризи, до кінця раннього періоду. Предметно-практична діяльність визначає розвиток усіх психічних процесів та особистості дитини. Трансформація цього виду діяльності маленьких дітей відбувається протягом усього раннього дитинства [44, с. 64].

У Базовому компоненті дошкільної освіти вказується, що зміст освітньої програми, реалізованої в дошкільній освітньому закладі, повинен забезпечувати розвиток особистості, мотивації і здібностей дітей в різних видах діяльності і охоплювати: соціально-комунікативний розвиток; пізнавальний розвиток; мовленнєвий розвиток; художньо-естетичний розвиток; фізичний розвиток [1].

У ранньому віці від одного року до трьох років зміст освітньої програми має включати предметну діяльність і ігри зі складовими і динамічними іграшками; експериментування з матеріалами і речовинами (пісок, вода, тісто і ін.), спілкування з дорослим і спільні ігри з однолітками під керівництвом дорослого, самообслуговування і дію з побутовими предметами-знаряддями (ложка, совок, лопатка та ін.), сприйняття сенсу музики, казок, віршів, розглядання картинок, рухова активність [2, С. 44].

Вікові особливості дітей раннього віку, що включають ситуативність, інтерес до предметів, підвищену рухову активність і інші пред'являють особливі вимоги до організації предметного середовища, який би сприяв розвитку дітей [46, с. 62].

Предметне середовище для малюків раннього віку виконує інформаційну функцію. Дитина, виконуючи дії з різними предметами, дидактичними посібниками, іграшками та іграми, пізнає властивості і відносини предметів і речей. Предметне середовище повинне бути розвиваючим, тобто створювати умови для навчання і розвитку дітей в процесі самостійної діяльності. Кожен вид іграшок розвиває свої здібності. Ляльки дозволяють розвивати сюжетно-рольову гру. Динамічні і звукові іграшки розвивають інтерес до експериментування, формують пізнавальну активність. Книги з ілюстраціями і альбоми розширюють уявлення про людину, тварин і рослини [36].

У групі рекомендується організовувати зони для наступних форм діяльності: прийому їжі та занять (столи зі стільцями); розвитку рухів; сюжетних ігор; ігор з будівельними матеріалами; ігри з іграшковими машинками; зображувальної діяльності; уроків музики; читання та перегляду ілюстрацій; ігор з піском та водою; відпочинку (куточок приватності); куточок природи (акваріум, фонтан, клітка з птахом). У спальні рекомендується обладнати куточок для «відпочинку» ляльок, поставити невелику низьку вішалку для одягу, призначеного для «наряжання» [48, с. 28].

Розміщення зон повинно бути плавним, сприяти переходу від однієї діяльності до іншої. Наприклад, ігрова зона може бути посусідству із сюжетною ігровою зоною.

Забезпечити розвиток особистості дитини можливо лише універсальним методом виховання та навчання маленьких дітей - грою. Гра вимагає обов'язкової участі дорослого, який не лише демонструє необхідні правила та методи ігрових дій, але «заражає» інтересом до діяльності, підтримує та заохочує діяльність дитини [38, с. 155].

О.О. Смирнова зазначає, що для того, щоб гра стала розвивальною, необхідна спільна діяльність дитини та дорослого. Дорослий, вихователь, повинен зацікавити дитину новим корисним заняттям, стимулювати активність дитини, емоційно втягувати її в гру і вести за собою. Для маленьких дітей особливо важливо, щоб вихователь був доброзичливим, емоційно виразним. Інтонація мови повинна бути спокійною і ласкавою. Педагог повинен дивитись дитині в очі і бути уважним до її настрою. Головною умовою розвитку об'єктивної діяльності дітей раннього віку має бути особистісно орієнтована взаємодія вихователя з дитиною. Це умови для повноцінного розвитку та емоційного благополуччя дитини [44, с. 91].

Розвиток предметної діяльності здійснюється в декількох напрямках, які мають свої педагогічні завдання та методи реалізації.

Перший напрямок: розвиток культурно нормованих, специфічних та інструментальних дій. Малюки повинні навчитися користуватися ложкою, чашкою, малювати олівцем, копати совком, розчісувати волосся гребінцем, застібати гудзики і т. д. Це педагогічне завдання не лише розвиває рухи рук та загальну моторику дитини, це дозволяє подолати спонтанну активність, оволодіти своєю поведінкою. Опановуючи ці дії, пов'язані з об'єктом, дитина розуміє і привласнює прості дії, вчиться діяти з навколишніми предметами відповідно до культурних норм і відчуває власну майстерність «як дорослий». Таким чином, оволодіння інструментальними діями, пов'язаними

з об'єктом, формує у дитини відчуття власної компетентності, самостійності та впевненості в собі.

Навчаючи дитину одягатися, вмиватися та іншим нормалізованим у культурі заходам, педагоги формують не лише навички самообслуговування, а й виховують особистість.

Другий напрямок - експериментування. Експериментування дозволяє дитині самостійно здійснювати практичну діяльність, встановлювати зв'язок між предметами та їх властивостями. Цей вид об'єктивної діяльності дозволяє розвивати допитливість і пізнавальну активність, інтерес до навколишнього світу. Експериментуючи з дитиною з різними матеріалами: водою, піском, малюк отримує нову для нього інформацію, робить відкриття, випробовує різні способи дій, не боячись помилитися. Роль вихователя в цьому випадку полягає не тільки в тому, щоб показати правильні способи дій, але в стимулюванні інтересу до предметів, у розвитку допитливості та пізнавальної діяльності. Для цього педагог повинен використовувати різні «інтригуючі», загадкові предмети, що мають невидимі властивості. Сюди входять різні скриньки з секретом, іграшки з сюрпризами, ігрові центри. Найбільші можливості для експериментів є з піском, водою, фарбами, папером.

Предметно-практична діяльність дитини сприяє розвитку сприйняття. Вона визначає поведінку та свідомість дитини. Переживання дитини тісно пов'язані з сприйнятими предметами та явищами. Відбувається розвиток зорово-активного мислення. Відповідні дії мають особливе значення для його розвитку. Це об'єктивні дії з двома або більше предметами, які передбачають врахування та співвіднесення властивостей різних предметів: форми, розміру, твердості, розташування тощо. Більшість іграшок для маленьких дітей, а саме пірамідки, прості кубики передбачають саме такі дії. Наприклад, складаючи піраміду, дитині потрібно враховувати співвідношення кілець по ширині.

Здійснюючи різні орієнтувальні рухи, дитина досягне бажаного результату. Поступово, в рамках раннього віку, дитина опановує об'єктні дії, які виконує без зовнішніх випробувань, може вибрати бажану деталь піраміди. Тобто у дитини формується наочно-образне мислення. Це проявляється в обмеженій кількості завдань.

Третім напрямком у розвитку предметно-практичної діяльності є формування цілеспрямованості та наполегливості в діях. До двох років діяльність дітей має процедурний характер, тобто діти не орієнтовані на результат, для них важлива сама діяльність. До трьох років дитина має уявлення про те, чим хоче займатися. Це уявлення мотивує вчинки дитини. Діяльність дитини стає цілеспрямованою. Щоб сформувати наполегливість у досягненні мети, дитині потрібна допомога вихователя. Щоб допомогти дитині досягти мети, бажаного результату, педагог використовує конструктивні ігри та іграшки: фігурні піраміди для складання автомобілів, солдат, собаки, прості конструктори, різні мозаїки та головоломки. Ці ігри потребують конкретного уявлення про результат. Вихователь може використовувати картинки із зразком, щоб зберегти уявлення про результат. При цьому педагог повинен підтримувати та хвалити дитину за зусилля, спрямовані на досягнення результату. Для формування в свідомості уявлення про кінцевий результат дії. Для цього використовуються вирізані картинки, мозаїки, конструктори, будівельні матеріали, а також будь-які предмети побуту [28, с. 12-16].

Оскільки маленькі діти не знають, як діяти разом з іншими дітьми, педагогічна робота повинна проводитися індивідуально.

Тому кожна дитина повинна мати власну іграшку і діяти з нею самостійно. Індивідуальна робота з предметами розвиває у дітей раннього віку спрямованість та концентрацію уваги на предметі [29, с. 8].

М.В. Браткова зазначає, що в процесі навчання дітей раннього віку рекомендується використовувати такі методи:

1) наочні: показ - наслідування - спільні дії; вибірка, спостереження, зорово-перцептивне обстеження предметів;

2) практичні: предметні дії, тести, нав'язування, дидактичні ігри та вправи, ігрові завдання;

3) словесні: дитячі віршики, пісні, загадки, казки, пояснення тощо.

Вибір методів та їх поєднання визначається індивідуальними особливостями дітей та їх можливостями, а також поставленими педагогічними завданнями [6, С. 83].

Д.Б. Ельконін запропонував навчати дітей шляхом формування основних способів засвоєння соціального досвіду: спільні дії з дорослим; розділені дії, коли дорослий починає дію, а дитина закінчує її, імітаційні дії; відображення дій; за допомогою знакової інструкції з мовленнєвим супроводом; за мовленнєвою інструкцією дорослого.

Діти спочатку вчаться виконувати вивчені дії за моделлю, потім за словами дорослого на основі пам'яті дитини [50].

Якщо засвоювати об'єктивні дії поетапно, то ступінь активності дитини зростатиме. Після кожної спільної дії з учителем необхідно надати дитині можливість повторити дію, але з більшим ступенем самостійності. Виконуючи дидактичні ігри або завдання, учитель не повинен випереджати ініціативу дитини, а лише стимулювати її активність [5, с. 210].

М.В. Браткова визначає такі напрямки педагогічної роботи щодо формування предметно-практичної діяльності:

1) формування інтересу до співпраці з дорослим у процесі маніпулятивних дій;

2) формування орієнтації на оцінку своїх дій дорослими;

3) розвиток функціональних можливостей кисті та пальців;

4) формування пошукової спрямованості та дослідницьких дій з предметами;

5) формування корелюючих дій;

6) формування орудних дій [6, С. 89].

Також вона зазначає найефективніші методики в педагогічній роботі з маленькими дітьми:

- емоційно-мовленнєва взаємодія вплив: чіткі та стислі вказівки дорослого, коментування всіх дій предметами та іграшками (стукіт молотка: стук-стук, машина їде: бі-бі, лялька спить: люлі-люлі); зміна інтонації, висоти та модуляції голосу; ласкавий погляд; використання потішок, пісень, віршів; ігри на свіжому повітрі з мовленнєвим супроводом тощо;

- тактильна взаємодія: погладжування дитини, поцілунки, притискання до себе, демонстрація доброзичливого ставлення, ласкаве звертання до дитини по імені, контакт очима в очі;

- заохочення: похвала, можливість пограти з новою іграшкою після заняття, можливість взяти якусь іграшку додому, будь-який маленький сюрприз;

- привернення уваги: чарівні сумки, моменти сюрпризу, механічні іграшки, іграшки з музичним супроводом, з різними звуковими ефектами (кукурікаючий півень при натисканні) та інші предмети з елементами несподіванки;

- затриманий мовний супровід;

- підхоплення зустрічних дій-маніпуляцій дитини з предметами [6, С. 90].

Розглянемо детальніше напрямки педагогічної діяльності.

1) Формування інтересу до співпраці з дорослим у процесі маніпулятивних дій.

Для встановлення позитивного емоційного контакту з дитиною педагог може виконувати рухові та тактильні рухи (погладити дитину, погладити руками дитини вихователя по щоках), проводити ігри перед дзеркалом, емоційно «заряджати» дитину радістю, проводити ігри з пальчиками, ніжками та ручками дитини з використанням потішок та віршів, щоб стимулювати дитину до прояву позитивних емоцій (обійми, поцілунки) [2, С. 47].

Щоб сформувати у дітей адекватне сприйняття предметів навколишнього світу, іграшок та інтересу до дій із ними, вихователь повинен продемонструвати дітям предмети, що відрізняються температурними характеристиками, кольором, формою, розмірами, функціональним призначенням, музичні інструменти за звучанням. Цьому сприяють наступні ігри «Що в коробці?», «Хто живе в будинку?», «Різнокольорові фарби».

Навчаючи дітей виконувати дії імітації, розумінню жестів та мови, самостійних дій, звернень із проханнями до дорослого (жестом чи голосом), необхідно заохочувати дітей спочатку виконувати звичні їм дії, потім приступати до виконання нових дій, які супроводжуються інструкціями щодо мовлення та жестів.

При цьому разом з дітьми необхідно визначити завдання гри, стимулювати їх самостійно її виконувати. Наприклад, можна запитати у дитини: «У що ми будемо грати?» показуючи ляльки та машини. Малюк повинен вибрати іграшку сам. Після цього запитати: «Як ми будемо грати з лялькою? Годувати чи класти спати? Що потрібно ляльці для сну?» Педагог повинен заохочувати дитину звертатися до дорослого з різними проханнями (вибрати гру, запропонувати пограти). Для цього рекомендуються такі ігри: «Сумка з сюрпризом», «Що в упаковці?», «Нагодуй ведмедя», «Допоможи мені», «Телефон» та ін.[16, с. 17].

2) Формування орієнтації на оцінку своїх дій дорослими.

Для того, щоб дитина могла зорієнтуватися на оцінці власних вчинків дорослими, що проявляється у вигляді жестів, міміки, мовленнєвих висловлювань «Молодці», «Отже», «Не так», «Правильно», необхідно спонукати виконувати завдання, як показав дорослий, орієнтуватися на загальноприйнятій результат. Необхідно спонукати дитину за допомогою жестів або слів звернутися до вчителя для оцінки виконаної дії, перенесення засвоєних предметних дій на інші предмети та завершення розпочатої дії поетапно. Цьому сприяють такі ігри: «Хто вчинив правильно?», «Збери солдата», «Збери равлика» [28].

3) Розвиток функціональних можливостей кистей і пальців.

Цей напрямок передбачає формування у дітей перцептивних дій з предметами для огляду навколишніх предметів з метою адекватного відображення навколишньої дійсності (розглянути, доторкнутися, послухати); навчання схопленню і утриманню предмета в руці, виконання дій з предметами на основі їх фізичних властивостей, розвиток тонкодиференційованих рухів пальців і рук, виконання узгоджених дій з предметами, розвиток зорово-рухової координації. Вирішення завдань засноване на використанні спільних оглядаючих рухів долонею і пальцями, виділення дрібних деталей; навчання перерозподілу пальців кисті на предметах, що відрізняються за розмірами, товщиною, обсягом, стимулів до маніпулювання предметами, чергування рухів руки з мовним супроводом; виконання пальчикової гімнастики, навчання, як вставляти і виймати предмети з різних контейнерів; захоплювати дрібні та пухкі матеріалами щіпкою, виконувати конкретні дії пальцями з предметами (нанизування, натягування, шнурування, кріплення, вставлення форм у отвори, розливання в різні ємності, включення, вимикання, відкривання, закриття, склеювання, клацання), реорганізація ручної операції в інструментальну операцію за зразком педагога. Для формування цих об'єктивних дій рекомендуються такі ігри: «Візьми і потримай», «Птах літає», «Стук ложками», «Причепи кульки на ялинці» [28].

4) Формування пошукових орієнтовно-дослідних дій з предметами.

Цей напрямок передбачає вирішення таких педагогічних завдань: формування пошуково-орієнтованих дій «Що це?», «Що з цим треба робити?», закріплювати знання про функції предметів; навчати дітей порівнювати і розрізняти предмети за їх функціональним призначенням, по застосуванню дій з подібними предметами.

Реалізація поставлених завдань передбачає використання мовної та жестової інструкції, спонукання малюка до самостійного виконання дії з предметами (дай, відкрий, на, кидай, коти і т.п.), обстеження предметів за

допомогою візуально-тактильно-кінестетичної аферентації (зміни положень кисті і пальців рук при зіткненні з предметами, що залежать від властивостей предмета); здійснення обмацування, обведення, погладжування, розглядання, порівняння, зіставлення та інших дій з предметами; застосування пов'язаних дій (тобто дитина виконує дії з предметом, а педагог в цей же час виконує такі ж дії з аналогічним предметом); виконання відображених дій (тобто малюк повторює дії педагога з даним предметом, при цьому педагог змінює дії дитини демонстрацією власної дії, якщо щось не виходить, то педагог може керувати рукою дитини для виконання даної дії); навчання розрізняти круглу форму, обводити контур предмета поглядом, пальчиком дитини, супроводжуючи дії мовою: «Подивися, м'яч круглий. Потримай його в руках»; закріплення дій з м'ячем разом з дитиною, відправляючи м'яч дорослому; спонукання шукати і ховати предмети та іграшки в кімнаті; демонстрація одної і того ж дії з різними подібними предметами, з виділенням істотної ознаки; перенос дій, які засвоєні в одній ситуації, на інші ситуації. Для вирішення даних педагогічних завдань використовуються ігри «Ведмедик захворів», «Постукаємо!», ігрові завдання на визначення предметів за запахом або смаком: «Що у тебе в роті? Яблуко або морквина?», «Чим пахне? », «Знайди, що ти з'їв?»[28].

Формування практичного орієнтування малюків на властивості об'єктів, при зіставленні їх з суспільно прийнятими сенсорними еталонами величини (великий, маленький), форми (коло, квадрат, овал, прямокутник, трикутник), кольору (червоний, жовтий, синій, зелений), обсягу (куля, кубик, цеглинка, дах), просторовими відносинами (під, за, над, у і т.д.), при виконанні дій з предметами на основі їх властивостей рекомендується демонструвати дітям сенсорні еталони як зразки і показувати способи зіставлення цих зразків з досліджуваними предметами (зближувати предмети один з одним, накладати їх один на інший і т.д.). У процесі формування орієнтування малюків у властивостях предметів на практиці М.В. Браткова

рекомендує спочатку використовувати контрастні сенсорні еталони (кубик-кулька, жовтий-синій, великий-маленький і т.д.).

Перш за все, на її думку, потрібно навчити дитину співвідносити предмети подібні по досліджуваній ознаці (кольором, формою, величиною і т.д.). Спосіб співвідношення – примірювання (накладення, з'єднання двох предметів). При цьому обов'язково потрібно фіксувати однаковість, тотожність предметів словами «такий», «не такий», із зазначенням ознаки «правильно, це такий зелений»). В ході навчання педагог повинен підібрати предмети схожі за формою (великі і маленькі кульки, жовті і сині ялинки), за величиною і кольором (кульки, кубики) і т.п. На наступному етапі педагог формує вміння виділяти обрані ознаки у інших предметів (машинках, кульках, ялиночках двох кольорів, кубиках, гудзиках різної величини). М.В. Браткова зазначає, що особливої уваги потребує знаходження предмета за названою ознакою на прохання педагога «Принеси зелену кулю», «Ми будемо будувати вежу з великих кубиків», «Дай мені маленьку ляльку». Після того як дитина освоїть дані дії необхідно використовувати завдання, які спрямовані на розвиток вміння чергувати предмети із заданими властивостями (будуємо дорогу з жовтих і зелених кубиків: зелений-жовтий-зелений-жовтий і т.д.) [28].

М.В. Браткова рекомендує ще один прийом – спонукання, це використання засвоєних сенсорних еталонів при обстеженні предмета і оцінки його властивостей, при обліку властивостей предметів в підборі на підставі їх форми, величини або при розташуванні предметів в певному порядку, використання жестів і голосового модулювання (великий вимовляється гучним голосом, а маленький тихим, демонструючи одночасно жестами).

Для реалізації даного прийому пропонується використовувати наступні ігри «Маленькі – великі кулі», «Побудуємо дорогу з цеглинок», «Кожній кульці – свою ниточку», «Ялинка з трикутників», «Побудуємо зелену

дорогу», «Зберемо жолуді» (розкладання однорідних і неоднорідних предметів), «Наклеюємо круглих рибок» і ін. [6, С. 91].

При реалізації даного напрямку розвитку предметно-практичної діяльності одним з педагогічних завдань є формування у дитини способів орієнтування (цілеспрямовані спроби, практичне примірювання).

Практичне примірювання засноване на зближенні об'єктів один з одним. Для його реалізації необхідні зовнішні допоміжні дії (накладання, прикладання, вкладання) з підбором варіантів. В процесі оволодіння примірювання і зоровим співвіднесенням діти раннього віку здійснюють диференціацію властивостей предметів (пошук, виявлення, розрізнення, ідентифікацію об'єкта), відображають властивості об'єктів, сприймають їх на основі способу, що дозволяє їм надалі вибирати предмети за зразком [22, с. 23].

Іншим педагогічної завданням є навчання дитини оволодіння суспільно виробленими діями з предметами, використання їх за призначенням.

Щоб можна було вирішити зазначені вище завдання потрібно проводити проби і примірювання (накладення) одночасно, при цьому коментувати їх дії, при спонуканні дитини до виконання завдання, не називати властивості і відносини предметів дитині, навіть якщо вона не знає. Для цього пропонується використовувати педагогу наступні вирази «Роби як я», «Дай мені такий же кубик», «Побудуй таку ж вежу», и«Намалюй такий же ...», «Зроби сам». При такій формі подачі завдання у дитини формується узагальнене уявлення «такий же», «так само», що є важливим для пізнавального розвитку, при цьому дитині надається більше самостійності при виділенні істотних ознак, властивостей і відносин предметів. Даний прийом дозволяє дитині навчитися орієнтуватися у властивостях і відносинах предметів, які вичленувала сама. Буває, що дитина виділяє певну якість предмета по слову педагога, але якщо це слово не називається, то дитина не може виділити дану якість.

Педагог повинен після кожного спільного виконання дій з дитиною, надати їй можливість виконати їх ще раз, але з більшою самостійністю. Для реалізації даного педагогічного прийому використовуються наступні ігри: «Знайди той самий», «Поштова скринька», «Всі однакові», «Катання ляльок», «Погодуємо зайчика», «Побудуємо дорогу», «Причеші ляльок», «Ведмедик захворів», «Знайди, що Маша буде їсти» або ігрові завдання: «Хто там?», «Поклич ведмедика», «Тихо, Маша спить» (стимуляція мовної активності дітей), «Відкрий коробочку, дістань гудзики» (формування наслідування дій дорослих, виконання двох цілеспрямованих дій) [23].

Ще одним важливим педагогічним завданням є формування у дітей раннього віку вміння здійснювати дії з предметами замісниками. Для вирішення даного завдання необхідно створювати ситуації, коли немає потрібного нам предмета. Для цього дитині потрібно продемонструвати, що потрібно предмета немає і як його замінити для виконання ігрової дії. Педагог повинен стимулювати дитину до використання предмета-замісника. Для цього рекомендується використовувати наступні ігри «Причеші ляльку», «Нагодуй ляльку» [28].

5) Формування співвідносячих дій.

Для навчання дітей співвідношенню обох частин предмета, що відповідають їхнім властивостям і якостям за прикладом дорослого і самостійно М.В. Браткова рекомендує демонструвати предмети та іграшки, які використовуються для формування співвідносячих дій і способів дій з ними; спонукати дітей впливати одним предметом на інший, а також діяти відразу двома предметами, розкладати предмет на частини, на однорідні і неоднорідні предмети. Для цього пропонуються наступні ігри: «Сховай зайчика», «Збери намисто» [23].

б) Формування орудної діяльності.

Педагогічна робота по даному напрямку спрямована на вирішення наступних завдань: закріплення раніше засвоєних предметних дій; формування способів використання найпростіших знарядь, які

застосовуються в процесі виконання практичного завдання. Педагогу важливо спонукати дітей застосовувати найпростіші пристосування, які для нього спочатку є частиною предмета. Для цього дітям демонструють допоміжну роль даних пристосувань, можливість змінити форму предмета або пересунути його. Застосування нових ігрових вправи направлено на освоєння дитиною нового типу допоміжних вправ (палиця, лопатка, стілець, сачок і т.д.). При формуванні вміння переносити принцип дії з одного знаряддя на інше дитині пропонують предмети-знаряддя одного типу, що розрізняються за величиною, фактурою, кольором [23].

М.В. Браткова рекомендує демонстрацію предметів-знарядь, допоміжних предметів і способів дій з ними (ложка, чашка, мило, гребінець, серветка і ін.); застосовувати спонукання до дії з двома предметами одночасно; навчати дії з найпростішими пристосуваннями спочатку демонструючи дії з ним (показ), потім спонукати дитину виконати по мовній інструкції, а потім самостійно; стимулювати дітей до об'єднання засвоєних предметних ігрових дій в ланцюжок дій; направляти дітей до переходу від примітивних ручних операцій до більш складних; початок виконання завдання повинно супроводжуватися мовною інструкцією по її виконанню. Рекомендуються наступні ігри «Зробимо сосиски», «Намалюємо на дзеркалі», «Перелий воду з тазика у відерце» (застосовуючи чашку, ложку і т.д.), «З чого Ведмедик буде пити?», «Полий квітку», «Магазин», «Зоопарк» [6, С. 90].

Цілеспрямована і систематична педагогічна робота по формуванню предметно-практичної діяльності сприяє: появі потреби в пізнанні навколишнього середовища; позитивному емоційному відношенню до предметів і іграшок; прояву інтересу до співпраці з дорослим і до дій з іграшками; прояву бажання діяти самостійно з іграшками відповідно до їх функцій.

Цілеспрямована і систематична робота по формуванню предметних дій призводить до освоєння дітьми провідною предметно-ігровою діяльністю, а

також сприяє розвитку мови, формує передумови до продуктивних видів діяльності (малювання, ліплення, конструювання), розвиває самостійність дитини в побуті [23].

Висновки до першого розділу

Предметно-практична діяльність – це практичні дії з предметами, що забезпечують дитині чуттєве пізнання дійсності.

Предметно-практична діяльність дітей розвивається в двох напрямках: перехід від спільного виконання з дорослим предметно-практичної діяльності до самостійного; оволодіння специфічним способом використання предмета і переносу дії з одного предмета на інші.

Провідною умовою оволодіння предметно-практичною діяльністю дитиною є спільна діяльність дорослого з дитиною.

Ранній вік охоплює період від 1 до 3 років. У цей період відбувається зміна соціальної ситуації розвитку дитини. Це пов'язано з тим, що в цей період у дитини формується потреба в самостійності та незалежності, зберігаючи практичну допомогу, увагу та оцінку з боку дорослого. Виникле протиріччя вирішується новою соціальною ситуацією розвитку дитини на основі співпраці та спільної діяльності дитини та дорослого.

Для раннього дитинства характерний бурхливий розвиток психічної сфери дитини: спілкування, мовленнєва діяльність, пізнавальна (сприйняття, мислення) активність, рухова активність, розвиток емоційно-вольової сфери. Розвиток мовлення дитини спрямований на стимулювання її активного мовлення, що базується на збагаченні словникового запасу, інтенсивній роботі над удосконаленням суглобового апарату та розширенні спілкування між дорослими та дітьми.

Провідними досягненнями раннього дитинства є: формування об'єктивної діяльності, розвиток спілкування з дорослим, поява спілкування з однолітками, поява передумов для ігрової та продуктивної діяльності; формування предметного сприйняття як провідної когнітивної функції, розвиток зорових форм мислення (наочно-ефективного та наочно-образного), поява уяви, знаково-символічної функції свідомості, перехід дитини до активного мовлення; поява особистих дій та особистого бажання,

формування предметного ставлення до дійсності, одним із новоутворень цього віку є розвиток гордості за власні досягнення, усвідомлення «Я сам».

Відповідно Базового компонента дошкільної освіти освітнє середовище для дитини повинне відображати предметно-просторове розвиваюче освітнє середовище і характер взаємин з дорослими.

В процесі навчання дітей раннього віку рекомендується використовувати такі методи: наочні: показ-наслідування-спільні дії; зразок, спостереження, зорово-перцептивне обстеження предметів; практичні: предметні дії, практичне примірювання, накладення, прикладання, дидактичні ігри та вправи, ігрові завдання; словесні: потішки, пісеньки, лічилки, вірші, казки, пояснення і т.д. Вибір методів і їх поєднання визначається індивідуальними особливостями дітей і їх можливостями, і поставленими педагогічними завданнями.

Найбільш ефективними прийомами в педагогічній роботі з дітьми раннього віку є: емоційно-мовленнєвий вплив: чітка і коротка інструкція дорослого, коментування всіх дій з предметами і іграшками; тактильний вплив; заохочення; привертання уваги; відстрочений мовний супровід; підхоплення зустрічних дій-маніпуляцій дитини з предметами.

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ У ЗДО

2.1. Організація і методи дослідження

Для вивчення рівня розвитку предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку нами були обрані методики, розроблені Е. О. Смирновою, Л.Н. Галігузовою, Т. В. Єрмолаєвою, С. Ю. Мещеряковою [45].

Дані методики оцінюють рівень розвитку предметно-практичної діяльності дітей раннього віку:

1) Види дій з предметами (операційно-технічну сторону діяльності).

Даний показник оцінює маніпулятивні або орієнтовно-дослідницькі, культурно-фіксовані дії, наявність у дитини уявлень про предмет і вміння користуватися ним.

2) Пізнавальна активність.

Показниками даного параметра є:

- емоційна залученість в діяльність – це рівень інтересу дитини до предмету і дій з ним, до виконання завдання, яке запропоноване дорослим. Він відображає мотиваційно сторону діяльності;

- наполегливість в діяльності – це бажання і здатність дитини подолати труднощі, які виникають при виконанні предметної діяльності, прагнення знайти потрібний спосіб вирішення предметного завдання, включаючи допомогу дорослого;

- прагнення до самостійності в діяльності – відношення дитини до самостійної діяльності, її бажання бути незалежною від дорослого.

3) Включення в спілкування з дорослим.

Показниками цього параметра є:

- прагнення відтворити схему дій, що є показником того, наскільки дитина оволоділа предметно-орієнтованою діяльністю для досягнення правильного результату; шаблон діяльності встановлює дорослий.

- = орієнтація на оцінку дорослих – це здатність дитини покладатися на оцінку дорослого для досягнення результату.

- = словесний супровід діяльності – здатність дитини отримати схвалення, допомогу дорослого за допомогою словесних засобів, поділитися з ним враженням від спільної діяльності.

4) Цілеспрямованість в об'єктивній діяльності.

Цей параметр реєструє здатність дитини самостійно підтримувати мету діяльності та її бажання отримати правильний результат об'єктивної діяльності. Він характеризує рівень розвитку об'єктивної діяльності дітей у ранньому віці.

Для діагностики рівня розвитку предметної діяльності у дітей використовують діагностичні ситуації, розроблені Е.О. Смирновою, Л.Н. Галігузовою, Т.В.Єрмоловою, С.Ю. Мещеряковою.

Ситуація 1. «Знайомі предмети».

Мета: виявити рівень розвитку операційної сторони об'єктивної діяльності (види дій).

Обладнання: На столі розкладено три різні предмети, які відомі добре дитині з повсякденного життя: гребінець, наручний годинник, щітка для чищення одягу. При необхідності набір предметів можна змінити, пам'ятаючи, однак, що вони повинні бути добре відомими дитині, проте не можна ними грати.

Техніка виконання. Дитина сидить за столом, дорослий сидить поруч з дитиною і кладе предмети на стіл.

Інструкція: «Подивися, що тут лежить». Різні варіанти поведінки дитини можуть бути відповіддю. Наприклад, вона зразу називає предмети,

демонструє, як з ними поводитися. Дорослий повинен похвалити дитину і записує відповідні дані в протокол.

Якщо дитина не називає предмети, не діє з ними або виконує ігрові або неспецифічні дії, наприклад, затуляє в рот годинник, заколисує гребінець, возить щіткою по підлозі тоді вихователь вказує на гребінець (годинник, пензлик) і запитує: «Ти знаєш, що це таке?».

Якщо дитина не реагує, вихователь називає предмет, а потім просить малюка сказати і показати, що ним робиться. Наприклад: «Що потрібно робити гребінцем?», «Покажи мені, як ти розчісуєш волосся». У тому випадку, коли дитина не реагує на прохання дорослого, вихователь сам демонструє зразок дії і просить дитину повторити. Дорослий після виконання правильної дії хвалить малюка: «Правильно, молодець!». У протоколі фіксується поведінка дитини. Протокол фіксує: орієнтувальні та маніпулятивні дії, фіксовані в культурі дії, емоційне залучення до діяльності. Показники оцінюються в індивідуальній та спільній діяльності.

Ситуація 2. «Незнайомий предмет».

Мета: виявити ступінь допитливості дитини, включаючи інтерес до вивчення нового, незвичного, бажання знайти правильний спосіб вирішення практичної проблеми.

Обладнання: Незнайомий дитині предмет викладається на столі, що містить «секрет» (прозорий ящик). В середині предмета є іграшка (маленький дзвіночок). Важливо, щоб дитина не була знайома зі способом відкриття предмета.

Спосіб здійснення: вихователь кладе предмет на стіл і пропонує дитині пограти з ним. Протягом 2-3 хвилин дорослий залишається пасивним, не взаємодіє з дитиною, не стимулює її активність, не пояснює, як діяти з предметом.

Якщо дитина намагається відкрити коробку, то дорослий хвалить її. Якщо дитина пасивна або звертається за допомогою або маніпулює

скринькою, не намагаючись її відкрити, дорослий допомагає дитині відкрити «секрет» та відкрити коробку. Він показує і пояснює, як це робиться.

Потім він пропонує дитині самостійно відкрити коробку. У той же час дорослий схвалює правильні дії і осуджує неправильні.

У цій ситуації оцінюються: орієнтування та маніпулятивні дії, емоційна залученість до діяльності, наполегливість, прагнення до незалежності, бажання відтворити схему дій, орієнтація на оцінку дорослого, словесна підтримка діяльності, цілеспрямованість.

Ситуація 3. «Діяльність за зразком»

Мета: виявити наявність цілеспрямованості та самостійності дитини в об'єктивній діяльності. Слід зазначити, що така ситуація проводиться лише з дітьми 2,5-3 років.

Обладнання: пластикова вантажівка, з якої легко можна зняти колеса та кузов. Також можна використовувати дерев'яну піраміду у формі собаки (солдатика, вежі тощо); пластиковий будівельний набір з жорстким кріпленням для будівництва будинку (тип «Лего»).

Проба 1. «Вантажівка», «Пірамідка».

Дорослий звертається до дитини: «Подивися, яка у мене вантажівка. Її можна збирати і розбирати». Дорослий розбирає іграшку і каже дитині: «Щоб вона змогла знову їздити, її потрібно правильно зібрати. Спробуй сам її зібрати».

У даній пробі оцінюються: орієнтовні і маніпулятивні дії, емоційна залученість в діяльність, наполегливість, прагнення до самостійності, прагнення відтворювати зразок дії, орієнтація на оцінку дорослого, мовний супровід діяльності, цілеспрямованість.

Проба 2. «Конструктор».

Дорослий викладає на стіл набір кубиків з конструктора «Лего» і звертається до дитини: «Це особливі кубики, їх можна з'єднати, і вони будуть міцно триматися». Дорослий показує дитині, як з'єднуються деталі.

«З цих кубиків можна побудувати все, що захочеться. Побудуй мені, будь ласка, будиночок». У пробі 2 зразок не передбачений. Якщо дитина хоче побудувати щось інше, дорослий погоджується з нею. Головне, щоб дорослий міг простежити, наскільки, дитина прагне втілити задум.

У даній пробі оцінюються: орієнтовні і маніпулятивні дії, емоційна залученість в діяльність, наполегливість, прагнення до самостійності, орієнтація на оцінку дорослого, мовний супровід діяльності, цілеспрямованість.

У кожній пробі дорослий схвалює правильні дії дитини і засуджує неправильні. Вихователь надає дитині необхідну допомогу, але не виконує дії за нею, стимулюючи самостійність дитини.

У додатку А представлені шкали оцінки параметрів предметної діяльності дітей третього року життя.

На основі обраних методик була проведена діагностика розвитку предметної діяльності дітей раннього віку. В діагностиці взяли участь 26 дітей першої молодшої групи ЗДО №7 м. Прилуки Чернігівської області.

2.2. Проведення констатувального експерименту

Результати діагностики в ситуації «Знайомі предмети» представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати діагностики рівня розвитку предметних дій в ситуації «Знайомі предмети» дітей третього року життя

Критерії	Параметри показників					
	Низький рівень (0 балів)		Середній рівень (1 бал)		Високий рівень (2 бали)	
	ІД	СД	ІД	СД	ІД	СД
Орієнтовна та маніпулятивна	-	-	-	-	-	-

діяльність						
Культурно-фіксована діяльність	-	-	3 дітей 23,1%	2 дітей 15,4%	8 дітей 61,5%	-
Емоційна залученість в діяльність	-	-	3 дітей 23,1%	2 дітей 15,4%	8 дітей 61,5%	-

Примітка: ІД – індивідуальна діяльність дитини, СД – спільна діяльність дитини з дорослим.

При діагностиці рівня розвитку предметних дій в ситуації «Знайомі предмети» представлені результати свідчать про те, що у восьми дітей (61,5%) предметні дії сформовані на високому рівні. Ці діти володіють культурно-фіксованими діями, тобто вони знають способи дії і призначення даних предметів. Невелике замішання у дітей викликала щітка для чищення одягу. Але взявши предмет в руки, помацавши її щетину, діти згадали призначення цього предмета і показали, як потрібно чистити одяг. Ці діти при виконанні завдання продемонстрували інтерес до предметів, сміливо брали їх, демонстрували їх призначення, були поглинені діяльністю, зосереджені, висловлювали емоції.

Троє дітей (23,1%) проявили пасивність у взаємодії з предметами. При демонстрації цих предметів діти не проявили активності, тільки після питання вихователя вони відповіли, що знають ці предмети, назвали їх, показали як з ними потрібно звертатися. Видно було, що предмети їм цікаві, але вони діяли з побоюванням.

Двоє дітей (15,4%) продемонстрували культурно-фіксовані дії тільки спільно з вихователем. При демонстрації предметів, відзначався інтерес до предметів, але діти відчували страх. При показі дій з предметами

відволікалися. Предмети вони назвати не змогли, але показали культурно-фіксовані дії з ними.

Результати діагностики по ситуації «Незнайомі предмети» представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Результати діагностики рівня розвитку предметних дій і пізнавальної активності в ситуації «Незнайомі предмети» дітей третього року життя

Критерії		Параметри показників			
		Не виявлено (0 балів)	Низький рівень (1 бал)	Середній рівень (2 бали)	Високий рівень (3 бали)
Види діяльності	Орієнтовна і маніпулятивна діяльність			5 дітей (38,5%)	8 дітей (61,5%)
	Культурно-фіксована діяльність			7 дітей (53,8%)	6 дітей (46,2%)
Пізнавальна активність	Емоційна залученість в діяльність			3 дітей (23,1%)	10 дітей (76,9%)
	Наполегливість			3 дітей (23,1%)	10 дітей (76,9%)
	Прагнення до самостійності		2 дітей (15,4%)	3 дітей (23,1%)	8 дітей (61,5%)
Включеність	Прагнення відтворювати зразок діяльності		2 дітей (15,4%)	3 дітей (23,1%)	8 дітей (61,5%)
	Орієнтація на оцінку			5 дітей	8 дітей

	дорослого			(38,5%)	(61,5%)
	Мовний супровід діяльності			5 дітей (38,5%)	8 дітей (61,5%)
Цілеспрямованість				5 дітей (38,5%)	8 дітей (61,5%)

Представлені результати свідчать про те, що у більшості частини дітей, восьми дітей (61,5%) сформовані орієнтовні і маніпулятивні дії. Тобто при вивченні незнайомого предмета діти активно обстежили предмет, намагалися витрусити з коробочки дзвіночок.

При цьому п'ятеро дітей (38,5%) подивилися на предмет, покрутили його, але дій з ним робити не стали.

Крім цього шестеро дітей (53,8%) відповіли, що це коробочка і намагалися її відкрити. Інші семеро дітей (46,2%) зробили спробу відкрити її, при невдалій спробі вони стали виконувати маніпулятивні дії з нею.

Емоційну залученість в процес вивчення незнайомого предмета продемонстрували десять дітей (76,9%).

У процесі дослідницької ситуації вони проявляли інтерес до предмету, були поглинені процесом відкриття коробочки. Троє дітей (23,1%) спочатку проявили інтерес до незнайомого предмету, потім при невдачі стали відволікатися на інші предмети.

Наполегливість у відкритті коробочки продемонстрували десять дітей (76,9%). Втратили інтерес до виконання завдання троє дітей (23,1%).

Прагнення до самостійності відзначено у восьми дітей (61,5%). Ці діти вважали за краще діяти самостійно, відмовлялися від допомоги дорослого. Троє дітей (23,1%) намагалися діяти самостійно, але при невдалій спробі відмовлялися відкрити коробочку. І двоє дітей (15,4%) не стали робити спроби відкрити коробочку, вони вважали за краще віддати дорослому, демонструючи, що коробочку потрібно відкрити.

Вісім дітей (61,5%) намагалися відтворити дії по відривання коробочки. При цьому вони орієнтувалися на оцінку дорослого, тобто на його зауваження і підбадьорювання. Троє дітей (23,1%) намагалися відкрити коробочку за зразком, але не доводили розпочату справу до кінця, відволікалися. І двоє дітей (15,4%) не намагалися відкрити коробочку за зразком, вони віддавали дорослому її відкрити. При цьому всі п'ятеро дітей (38,5%) орієнтувалися на оцінку дорослого, на його похвалу або осуд, але не враховували в своїй діяльності. Мовний супровід дій у восьми дітей (61,5%) проявлялося в назві окремих дій. Решта п'ятеро дітей (38,5%) рідко користувалися мовою.

Високий рівень цілеспрямованої поведінки продемонстрували вісім дітей (61,5%). Ці діти наполегливо відкривали і закривали коробочку, освоюючи дії з нею. І тільки 5 дітей (38,5%) демонструють спроби досягти правильного результату, але швидко втрачали мету.

Таким чином, в ситуації з незнайомим предметом десять дітей третього року життя виявляють високий рівень пізнавальної активності.

Результати діагностики в ситуації «Дії за зразком» представлені в таблиці 2.3.

Критерії		Параметри показників							
		Не виявлено (0 балів)		Низький рівень (1 бал)		Середній рівень (2 бали)		Високий рівень (3 бали)	
		Проба 1	Проба 2	Проба 1	Проба 2	Проба 1	Проба 2	Проба 1	Проба 2
Діяльність	Орієнтовна і маніпулятивна діяльність					3 діт. (23,1 %)	5 діт. (38,5 %)	10 діт. (76,9 %)	8 діт. (61,5 %)
Пізнавальн	Емоційна замученість у					3 діт. (23,1	5 діт. (38,5	10 діт. (76,9	8 діт. (61,5

	діяльність					%)	%)	%)	%)
	Наполегли- вість					3 діт. (23,1 %)	5 діт. (38,5 %)	10 діт. (76,9 %)	8 діт. (61,5 %)
	Прагнення до самостійності					5 діт. (38,5 %)	7 діт. (53,8 %)	8 діт. (61,5 %)	6 діт. (46,2 %)
Включеність у спілкування	Прагнення відтворювати зразок діяльності					3 діт. (23,1 %)	-	10 діт. (76,9 %)	-
	Орієнтація на оцінку дорослого					3 діт. (23,1 %)	5 діт. (38,5 %)	10 діт. (76,9 %)	8 діт. (61,5 %)
	Мовний супровід діяльності					5 діт. (38,5 %)	5 діт. (38,5 %)	8 діт. (61,5 %)	8 діт. (61,5 %)
	Цілеспрямованість					3 діт. (23,1 %)	5 діт. (38,5 %)	10 діт. (76,9 %)	8 діт. (61,5 %)

Представлені результати свідчать про те, що при виконанні дій за зразком діти третього року життя 10 дітей (76,9%) в першому досвіді і 8 дітей (61,5%) у другому досвіді продемонстрували високий рівень орієнтовних і маніпулятивних дій, тобто при складанні вантажівки (хлопчики) і пірамідки (дівчинки) діти активно обстежують предмети, здійснюють з ними різноманітні маніпуляції. Тільки троє дітей (23,1%) і п'ятеро дітей (38,5%) продемонстрували середній рівень володіння маніпулятивними і орієнтовними діями. Тобто, ці діти не проявляли активності в обстеженні предмета.

Пізнавальна активність дітей оцінювалася в цій ситуації по емоційній залученості дитини, за її наполегливістю в діях з предметом, за її прагненням

до самостійності. Емоційна залученість дітей в першій пробі відзначена високим рівнем у десяти дітей (76,9%) і в другій пробі у восьми дітей (61,5%). Ці діти виявляли явний інтерес до іграшок, були поглинені діяльністю, зосереджені, висловлювали позитивні емоції і зберігали інтерес до іграшки весь час. Середній рівень емоційної активності виявлено у п'яти дітей (38,5%) у другій пробі і у трьох дітей (23,1%) в першій пробі. Ці діти проявляли інтерес до іграшок, але швидко відволікалися або діяли боязко.

Високий рівень наполегливості виявлено у восьми дітей (61,5%) в першій пробі і у 10 дітей (76,9%) у другій пробі. Ці діти прагнули виконати завдання, навіть якщо у них не виходило протягом якогось часу. Середній рівень наполегливості виявлено у трьох дітей (23,1%) в першій пробі і п'яти дітей (38,5%) у другій пробі. Ці діти виявляли наполегливість, але швидко втрачали інтерес до виконання завдання.

Високий рівень прагнення до самостійності виявлено у восьми дітей (61,5%) в першій пробі і у шести дітей (46,2%) у другій пробі. Ці діти відмовлялися від допомоги вихователя, вважали за краще діяти самостійно. Середній рівень прагнення до самостійності виявлено у п'яти дітей (38,5%) в першій пробі і у семи дітей (53,8%) у другій пробі. Ці діти намагалися діяти самостійно, але при невдачі вдавалися до допомоги дорослого, відмовлялися робити самостійно.

Оцінка залученості дитини в спілкування з дорослим оцінювалася по прагненню відтворити зразок, по орієнтації на оцінку дорослого, по мовному супроводу діяльності.

Високий рівень прагнення відтворити зразок відзначений у 10 дітей (76,9%). І у трьох дітей (23,1%) в першій пробі виявлено середній рівень прагнення відтворити зразок. Якщо для дітей з високим рівнем прагненню характерно спрямованість дітей на виконання, то діти з середнім рівнем, починали відтворювати дії, але швидко відволікалися на інші предмети.

Десять дітей (76,9%) в першій пробі і вісім дітей (61,5%) у другій орієнтовані на оцінку дорослої людини, враховують її в своїх діях. Троє дітей

(23,1%) в першій пробі і п'ятеро дітей (38,5%) у другій пробі не враховували в своїй діяльності оцінки дорослої людини, не дивлячись на те, що вони адекватно реагують на оцінку дорослого.

Мовний супровід своїх дій відзначено у восьми дітей (61,5%) в обох пробах. Рідко користувалися мовою під час діяльності п'ять дітей (38,5%) в обох пробах.

Високий рівень цілеспрямованості виявлено у десяти дітей (76,9%) в першій пробі і у восьми дітей (61,5%) у другій пробі. Ці діти прагнули завзято досягти результату, використовуючи різні способи. Середній рівень цілеспрямованості виявлено у трьох дітей (23,1%) в першій пробі і у п'яти дітей (38,5%) у другій пробі. Ці діти робили спроби досягти мети, але часто відволікалися і забували мету своєї діяльності.

Таким чином, можна зробити висновок, що предметно-практична діяльність сформована лише у 61,5% дітей раннього віку. Вони проявили оволодіння культурно-фіксованими діями, тобто знають способи дії і призначення даних предметів. 38,5% дітей проявили або пасивність у демонстрації предметних дій, або тільки разом з вихователем. При знайомстві з незнайомим предметом з'ясувалося, що тільки 53,8% дітей продемонстрували високий рівень сформованості орієнтовних і маніпулятивних дій. У решти дітей сформовані лише маніпулятивні дії. Прагнення до самостійності і емоціональна залученість виявлена у 76,9% дітей.

Емоційну залученість в процес вивчення незнайомого предмета продемонстрували десять дітей (76,9%). Високий рівень цілеспрямованої поведінки виявлено у 61,5% дітей. Решта дітей продемонстрували середній і низький рівень цілеспрямованої поведінки.

Висновки до другого розділу

Таким чином, була проведена оцінка параметрів предметно-практичної діяльності дітей третього року життя. Встановлено, що велика частина дітей має низький і середній рівень розвитку предметно-практичної діяльності.

Це означає, що розвиток предметно-практичної діяльності повинен відбуватися на основі наукових досліджень розвитку предметної діяльності.

Отримані результати свідчать про необхідність розвитку предметної діяльності дітей за програмою розвитку предметно-практичної діяльності, розробленої відповідно до наукових положеннями про предметно-практичну діяльність дошкільнят.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ У ЗДО

3.1. Формувальний експеримент

З метою покращення організації предметно-практичної діяльності у ЗДО нами була розроблена програма розвитку предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку.

Актуальність розробки програми полягає в тому, що в ранньому віці провідним видом діяльності дитини стає оволодіння громадськими способами використання предметів. Це пов'язано з тим, що дитина до року не вміє виділити способу дії з предметом і його призначення, а протягом другого року життя дитина поступово під керівництвом дорослого опановує суспільно-виробленими способами використання предметів. Дорослі не тільки дають дитині в руки різні предмети, але показують способи дії з ними.

У ранньому віці відбувається зміна соціальної ситуації розвитку дитини, яка пов'язане з розвитком у дитини потреби в самостійності і незалежності, при збереженні практичної допомоги, уваги і оцінці з боку дорослого.

Передумовами розвитку предметно-практичної діяльності є суттєва зміна розуміння мови дорослих людей, активний розвиток сенсорного сприйняття, вдосконалення орієнтовно-пізнавальної діяльності дитини. Дитина стає в змозі зрозуміти дорослого про те, які предмети та явища, які оточують дитину, пов'язані з його переживаннями. Провідне значення в сенсорному і загальному розвитку належить спостереженнями. Спостереження, проведені в природних умовах, дозволяють дитині сприймати властивості, форму, величину і колір предметів. Проте виділити ці якості самостійно дитина ще не може.

Малюки вчатьс я тільки дивитися і слухати. Тому від дорослих залежить вміння навчити їх виділяти властивості предметів навколишнього світу. Спостереження дітей за чим-небудь потрібно заохочувати, і допомогти їм побачити в спостережуваному об'єкті характерні ознаки.

Існують певні закономірності формування предметно-практичної діяльності дитини, згідно Д.Б. Ельконіну:

1) Спочатку дитина засвоює в діях з предметами мету, зміст, основний шаблон діяльності, що дозволяє їй діяти осмислено.

Пізніше у дитини виробляється звичка, відпрацьовується технічна операціональна сторона діяльності.

2) Правильність виконання дій пов'язана з відповідністю зразком. В ході багаторазових дій з предметом у дитини формується образ дії з предметом, який є кінцем формування предметно-практичної діяльності.

3) Дії виробляються дитиною в ході спільної з дорослим діяльності або за дорученням дорослого в процесі спільної діяльності.

4) У процесі дії з предметом дитина ототожнює себе з дорослим.

5) Дорослий виступає зразком для наслідування, що направляє і контролює діяльність, емоційно підтримує [62].

Для навчання дитини найбільше значення має «показ», коли дорослий розіграє дії з іграшкою, залучаючи малюка. Спостерігаючи за дорослим, дитина намагається наслідувати його в грі, і після відходу дорослого, може продовжувати гру самостійно. Поступово дитина опановує співвідносними діями, спрямованими на приведення декількох предметів в певне просторове взаємовідношення (складання пірамідки, закривання коробочки і т.д.).

Усередині провідної предметної діяльності формуються нові види діяльності: гра і продуктивні види діяльності (малювання, конструювання, ліплення). Однією з ранніх форм гри виступає предметна гра. Вона виникає в ранньому дитинстві. Вона представляється багаторазовим повторенням загальних схем використання предметів відповідно до функції предмета, видозміна функцій предмета в реальній практичній діяльності.

Д.Б. Ельконіним встановлено, що предметно-практична діяльність дітей розвиваються в двох напрямках:

- 1) перехід від спільного виконання з дорослим предметної діяльності до самостійного;
- 2) оволодіння специфічним способом вживання предмета і переносу діяльності з одного предмета на інші.

Д.Б. Ельконін виділяє в предметній діяльності дитини смислову і технічну сторону. На початку розвитку предметної діяльності дані сторони розвиваються не одночасно. Спочатку сенс діяльності для дитини полягає у виконанні доручення дорослого і спільно з ним. Але сенс реалізується тільки в тому випадку, якщо дитина правильно виконує дію, показану дорослим. Дії дитини спрямовані на реалізацію зразка, продемонстрованого дорослим, пристосуванням під нього. В результаті дитина опановує операціонально-технічною стороною діяльності. Але спочатку дитина засвоює загальну функцію предмета, потім операційно-технічну сторону дії з ним. Освоєння загальної функції предмета надає сенс діяльності, здійснюваної з ним. В процесі освоєння технічного складу діяльності відбувається пристосування окремих рухів до знаряддя (адаптація руки до предмета), а також освоєння заданої схеми діяльності з предметом, освоєння зразка. Розкладання зразка на окремі предметні дії здійснюється всередині засвоєної суспільної функції предмета, його призначення. Це означає, що процес оволодіння предметно-практичною діяльністю здійснюється не стільки на основі наслідування дорослому, скільки на основі побудови образу власного образу діяльності. У сформованій діяльності обидві сторони зливаються воедино.

Операціонально-технічна сторона діяльності закриває сенс діяльності і функцію предмета.

Пристосування до матеріальних властивостей предмета-знаряддя ґрунтується на поступовому створюваному образі діяльності дитиною. Основою образу діяльності дитини є сенс діяльності, якою опанувала дитина. Цим відрізняється власне предметна діяльність від копіювання чужих рухів,

які виникають на початкових стадіях розвитку предметної діяльності. Образ власної діяльності виникає у дитини тільки в спільній діяльності з дорослим.

Коли образ своєї поведінки у дитини побудований, то малюк перестає звертатися до дорослого, щоб він підтвердив правильність його дій. Але побудова образу дій здійснюється на основі зразка дорослого протягом усіх етапів формування предметно-практичної діяльності. Тому в процесі формування предметної діяльності особливе значення мають відносини дитини з дорослим. Навіть на останніх етапах, коли дитина вже може виконувати рух правильно і самостійно, вона орієнтована на ставлення до цього дорослого і на його оцінку. Це виражається в «прикутості» дитини до дорослого, яке виражається в словах «Так! Так! », а також в питальних поглядах у і т.д.

Таким чином, формування дії з предметом проходить три фази:

- перша фаза – виконання будь-яких відомих дій;
- друга фаза – використання предмета за прямим призначенням;
- третя фаза – вільне вживання предмета на основі знання основної функції предмета [62].

Основною умовою розвитку предметної діяльності у дітей раннього віку є спілкування з дорослим з приводу практичної взаємодії з предметами. Дорослий в ході спілкування з дітьми виступає в ролі організатора і спостерігача, потім учасники дій, і зразка дій дитини. У спілкуванні дорослий сприяє освоєнню дитиною нових і все більш складних видів дій Д.Б. Ельконін пропонував проводити навчання дітей шляхом формування основних способів засвоєння суспільного досвіду: спільних дій з дорослим; розділеної діяльності, коли дорослий починає дію, а дитина її закінчує, дій-наслідувань; дій по показу; по жестовій інструкції з мовним супроводом; по мовній інструкції дорослого. Діти спочатку вчаться виконувати засвоєні дії з опорою на зразок, потім по слову дорослого з опорою на пам'ять дитини [63].

У навчанні дітей предметно-практичної діяльності М.В. Браткова рекомендує використовувати такі методи:

- 1) наочні: показ-наслідування-спільні дії; зразок, спостереження, зорово-перцептивне обстеження предметів;
- 2) практичні: предметні дії, проби, практичне примірювання, накладення, прикладання, дидактичні ігри та вправи, ігрові завдання;
- 3) словесні: потішки, пісеньки, лічилки, вірші, казки, пояснення і т.д. [2].

Найбільш ефективні прийоми у формуванні предметної діяльності з дітьми раннього віку:

- емоційно-мовленнєвий вплив: чітка і коротка інструкція дорослого, коментування всіх дій з предметами і іграшками (молоток стукає: тук-тук, машина їде: бі-бі); зміна інтонації, висоти і модуляції голосу; ласкавий погляд; використання потішок, пісеньок, віршів; рухливі ігри з голосовим супроводом і т.д. ;

- тактильний вплив: погладжування дитини, поцілунки, притиснення до себе, демонстрація доброзичливого ставлення, ласкаве звернення до дитини по імені, зоровий контакт «очі в очі»;

- заохочення: похвала, можливість пограти з новою іграшкою після заняття, можливість взяти будь-яку іграшку додому, покататися на велосипеді, будь маленьким сюрпризом;

- залучення уваги: чарівні мішечки, сюрпризні моменти, механічні іграшки, іграшки з музичним супроводом, з різними звуковими ефектами (півень кукурікає при натисканні) і інші предмети з елементами несподіванки;

- відстрочений мовний супровід;

- підхоплення зустрічних дій-маніпуляцій дитини з предметами.

Цілеспрямована і систематична робота по формуванню предметно-практичної діяльності призводить до освоєння дітьми провідною предметно-ігровою діяльністю, а також сприяє розвитку мови, формує передумови до продуктивних видів діяльності (малювання, ліплення, конструювання), розвиває самостійність дитини в побуті.

М.В. Браткова визначає наступні напрями педагогічної роботи з формування предметно-практичної діяльності: формування інтересу до співпраці з дорослим в процесі маніпулятивних дій; формування орієнтування на оцінку своїх дій дорослим; розвиток функціональних можливостей кисті і пальців рук; формування пошукових орієнтовно-дослідних дій з предметами; формування співвідносячих дій; формування орудних дій.

Мета програми: розвиток предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку в ЗДО.

Завдання програми:

- 1) формувати позитивне ставлення дітей до занять;
- 2) розвивати власну активність дитини: емоційну залученість в діяльність, наполегливість, прагнення до самостійності;
- 3) формувати і розвивати цілеспрямовані предметні дії дітей раннього віку, операційно-технічну сторону діяльності;
- 4) формувати стійку мотивацію до виконання завдань;
- 5) розвивати включеність у спілкування з дорослим: прагнення дитини відтворювати зразок діяльності, орієнтуватися на оцінку дорослого і на мовний супровід діяльності;
- 6) розвивати здатність застосовувати предметні дії в аналогічних умовах.

Програма спрямована на розвиток предметної діяльності дітей раннього віку за наступними напрямками:

- 1) Розвиток культурно-нормованих, специфічних і орудних дій.
- 2) Розвиток практичних і орудних дій.
- 3) Розвиток співвідносячої діяльності на основі формування наочно-дієвого мислення і пізнавальних процесів.
- 4) Розвиток дитячого експериментування на основі розвитку пізнавальної активності.
- 5) Розвиток цілеспрямованості діяльності.

Методи розвитку предметно-практичної діяльності: гра.

Розвиток предметно-практичної діяльності дітей раннього віку з кожною дитиною потребує індивідуальної роботи.

У таблиці 3.1. представлений тематичний план занять за програмою.

Таблиця 3.1.

Тематичний план занять

Напрямок діяльності	Кількість занять
1. Розвиток культурно-нормованих, специфічних та орудних дій.	Здійснюється в ході режимних моментів
2. Розвиток практичних і орудних дій.	6 занять
3. Розвиток співвідносячих дій на основі формування наочно-дієвого мислення і пізнавальних процесів.	6 занять
4. Розвиток дитячого експериментування на основі розвитку пізнавальної активності.	6 занять
5. Розвиток цілеспрямованості діяльності	Здійснюється в продуктивних видах діяльності (малювання, ліплення, конструювання)

Зміст діяльності на заняттях.

1) За розвитком культурно-нормованих, специфічних і орудних дій.

Розвиток культурно-нормованих дій відбувається в процесі організації діяльності режимних моментів. Малюки опановують такими побутовими навичками:

-знімати і одягати колготки, штани, спідничку;

- розстібати одяг і застібати його (на блискавку, липучки, гачки);
- вішати куртку в шафку;
- складати одяг на стільчик перед сном в певному порядку: кофточку – на спинку стільця, взуття – під стілець, колготки і брючки – на сидінні стільця;
- вмити самостійно вимити руки милом;
- вішати рушник на гачок;
- користуватися столовими приборами;
- розставляти посуд і прибирати його в шафку (для цієї мети необхідно використовувати прибори, що не б'ються);
- протирати ганчіркою стіл після їжі або занять;
- підмітати;
- складати сміття в корзину;
- поливати квіти з лійки;
- розставляти матеріал для занять на столах;
- ставити на полицю і складати в коробку іграшки.

Навчання побутовим навичкам відбувається поступово. Педагог повинен давати малюкам робити все, що роблять дорослі, спрямовуючи і допомагаючи дитині. Для кращого оволодіння побутовими навичками можна проводити процесуальні ігри. Ці ігри відображають щоденні побутові ситуації: сон, годування, прогулянку і т.д.

Перші сюжетні ігри малят зазвичай відображають звичні для них щоденні побутові ситуації, пов'язані з режимними моментами: сном, годуванням, прогулянкою і т.п. Поступово життєвий досвід дітей розширюється, вони починають виходити з батьками в гості, в магазин, відвідувати поліклініку, ходити в цирк, театр, їздити на транспорті. Все це можна використовувати для збагачення дитячої гри.

2) За розвитком практичних і орудних дій.

Для розвитку практичних і орудних дітей раннього віку в групі повинні бути підібрані різні предмети: ложки, чашки, гребінці і т.д. Крім цього для

розвитку практичних і гарматних дій використовуються м'ячі, каталки, візки, сачки, вудки, черпаки, молоточки, палички і т.д.

3) За розвитком співвідносячих дій на основі формування наочно-дієвого мислення і пізнавальних процесів.

Для розвитку співвідносячих дій, як правило, використовуються різні складові іграшки, різних розмірів, кольору, що складаються з різних деталей. До них відносяться різні пірамідки, кубики, матрешки, ігри з картинками.

4) За розвитком дитячого експериментування на основі розвитку пізнавальної активності.

Для розвитку дитячого експериментування використовуються коробочки, з висувним коробом, що відкриваються за принципом сірникової коробки; коробочки з рухомою кришкою (типу пенала); шкатулки з різними застібками; різні коробочки з-під духів, особливо цікаві упаковки з прозорою кришкою, крізь яку можна бачити щось всередині; коробочки з застібками «блискавка» або з кришкою на кнопках; звичайна коробочка для фарби та води, плаваючі і тонучі предмети, мильні бульбашки, пісок, папір.

5) За розвитком цілеспрямованості діяльності.

Для розвитку цілеспрямованої діяльності використовуються фігурні пірамідки, споруди з кубиків, конструктори, продуктивна діяльність (малювання, ліплення, аплікація).

У додатку Б в таблиці представлені ігри, спрямовані на розвиток предметно-практичної діяльності, обладнання та утримання діяльності з розвитку предметних дій.

Устаткування та іграшки для предметно-практичної діяльності:

1. Складові іграшки, що складаються з декількох однотипних частин, що відрізняються за однією ознакою (пірамідки, вкладиші, коробки форм і т.д.).

2. Іграшки-каталки, граючи з якими малюк освоює зв'язок власного руху і рух предмета. Каталки привертають увагу малюка до рухів предмета, і тим самим розвивають пізнавальну активність.

3. Іграшки-тренажери, в яких відпрацьовується якийсь навик (шнурування, застібання, забивання, намотування і т.п.). Це всілякі шнурівки, розвиваючі килимки з застібками, блискавками, замочками і іграшкові інструменти (молотки з кілочками, гайки і т.д.).

4. Підручні матеріали: різнофактурні тканини, папір, матеріали природного походження (мінерали, плоди, глина).

Для проведення експерименту іграшки поділяються на такі групи:

1. Динамічні іграшки – іграшки, які відображають різні види руху: коливання, обертання, ходіння, перекидання. До них відносяться різні кегельбани, дзиги, курочки що клюють і т.д.

В ряду динамічних є як образні, так і предметні іграшки.

2. Звукові іграшки для дослідження звукових властивостей: свистульки, барабанчики, ксилофони, тріскачки і т.п.

3. Набори для піску і води: стаканчики, совочки, млин, або спеціальні центри для ігор з піском і водою.

4. Іграшки з сюрпризом, в яких потрібний якийсь конкретний рух (натискання на кнопку, поворот важеля і т.п.), що викликає яскравий сприймаючий ефект (лунає звук, вискакує зайчик, крутиться коліщатко). До цієї ж групи належать різні ігрові центри.

Іграшки для розігрування різних сюжетів:

- годування ляльок (посуд, столові прибори);
- вкладання спати (подушки, простирадла, ковдри);
- купання (ванни, губки, серветки);
- лікування (набори іграшок, в які входять термометр, шприц, трубка для прослуховування, шматочки вати, бинт і т. Д.);
- прогулянки (коляски з подушкою і ковдрою);
- прибирання (губка, мило, таз, совок, віник, серветки);
- ігри в «перукарню» (дзеркало, гребінець, стрічки, пляшки);
- ігри в «магазин» (ваги, іграшковий калькулятор, касовий апарат, «гроші», моделі товарів і ін.);

- ігри в «цирку»: («заєць з барабаном», «Дюймовочка»; ляльки, рукавички, маски).

Організація занять з розвитку предметно-практичної діяльності.

Заняття можна проводити вранці перед сніданком або після вечері, а також під час вільної діяльності дітей. При роботі з дітьми раннього віку слід враховувати характерну особливість психічної організації дітей раннього віку - безпосередність і емоційне сприйняття навколишнього світу. Вони здатні зосередитися тільки на тому, що їм цікаво, що їх захоплює. Тому всі впливи дорослих повинні бути виразними, емоційними і «заразними». Інтерес до певного виду діяльності легко передається маленькій дитині, коли нею захоплюється сам дорослий. Слова вихователя повинні не просто входити в контекст реальних дій, але мати яскраве інтонаційне забарвлення, супроводжуватися відповідними жестами, рухами, мімікою. Емоційна залученість дітей в ту чи іншу діяльність, залученість самого педагога створюють «загальне смислове поле». Постійне оновлення дидактичного матеріалу допомагає підтримувати інтерес дітей до цього виду діяльності. Вранці, входячи в групу, більшість з них звертає увагу на дії однолітків в сенсорному центрі і з явним задоволенням приєднується до групи.

У міру розвитку елементарних умінь діяти з автодидактичними іграшками створюється можливість організовувати фронтальні заняття. Їх відмінна риса – безпосередня спрямованість на розвиток самостійної діяльності малят. На фронтальних заняттях ми не навчаємо дітей, а лише закріплюємо вже освоєні ними дії з дидактичними іграшками, зосередивши увагу на самостійному характері їх здійснення. Кожен малюк діє самостійно, але в «комфортних» умовах. З одного боку, група підтримує інтерес до певного виду діяльності (всі учасники зайняті діями з дидактичними іграшками), а з іншого – педагог має можливість забезпечувати своєчасну підтримку діяльності дитини (що складно зробити, якщо діти зайняті в різних центрах).

Плановані результати програми:

При вирішенні поставлених програмних завдань планується освітня робота, яка сприяє повноцінному розвитку дітей раннього віку, і створюються умови, спрямовані на досягнення вихованцями цільових орієнтирів.

Цільові орієнтири розвитку предметної діяльності дітей раннього віку.

До трьох років дитина цікавиться оточуючими предметами і активно з ними грається; емоційно залучена в дію з іграшками та іншими предметами, з задоволенням досліджує їх властивості. Виявляє наполегливість у досягненні результату своїх дій.

До кінця раннього віку дитина проявляє самостійність в побутовій та ігровій діяльності. Використовує певні, культурно закріплені предметні дії, знає призначення предметів домашнього вжитку (ложки, гребінця, олівця і т. д.) і вміє ними користуватися. Володіє найпростішими навичками догляду за собою.

До трьох років у дитини з'являється активне і пасивне мовлення; малюк може задавати питання і прохання, розуміє мову дорослих. Знає назви навколишніх предметів і іграшок.

До кінця раннього періоду дитина прагне до спілкування з дорослими і активно імітує їх рухи і дії.

Таким чином, представлена програма проходила апробацію в умовах ДОЗ.

3.2. Контрольний експеримент

Після проведення нами запланованих занять нами було проведено контрольний експеримент з метою виявлення рівня розвитку предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку у ЗДО.

Результати повторної діагностики в ситуації «Знайомі предмети» представлені в таблиці 2.1.

Результати повторної діагностики рівня розвитку предметних дій в ситуації

«Знайомі предмети» дітей третього року життя

Критерії	Параметри показників					
	Низький рівень (0 балів)		Середній рівень (1 бал)		Високий рівень (2 бали)	
	ІД	СД	ІД	СД	ІД	СД
Орієнтовна та маніпулятивна діяльність	-	-	-	2 дітей 15,4%	-	10 дітей 83,6%
Культурно-фіксована діяльність	-	-	-	-	8 дітей 61,5%	5 дітей (38,5%)
Емоційна залученість в діяльність	-	-	-	-	8 дітей 61,5%	5 дітей (38,5%)

Примітка: ІД – індивідуальна діяльність дитини, СД – спільна діяльність дитини з дорослим.

При повторній діагностиці рівня розвитку предметних дій в ситуації «Знайомі предмети» нами було визначено, що предметні дії у дітей третього року життя стал краще сформованими.

Двоє дітей (15,4%) продемонстрували орієнтовну та маніпулятивну діяльність на середньому рівні разом із вихователем, а 10 дітей 83,6% – високий рівень, при діяльності спально з вихователем.

Всі діти проявили високий рівень у культурно-фіксованій діяльності та емоційній замученості у діяльність: 8 дітей (61,5%) у індивідуальній діяльності та 5 дітей (38,5%) у спільній діяльності з дорослим.

Результати повторної діагностики по ситуації «Незнайомі предмети» представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Результати повторної діагностики рівня розвитку предметних дій і пізнавальної активності в ситуації «Незнайомі предмети» дітей третього року життя

Критерії		Параметри показників			
		Не ви- явлено (0 балів)	Низьки й рівень (1 бал)	Середні й рівень (2 бали)	Високи й рівень (3 бали)
Види діяльності	Орієнтовна і маніпулятивна діяльність			3 дітей (23,1%)	10 дітей (76,9%)
	Культурно-фіксована діяльність			5 дітей (38,5%)	8 дітей (61,5%)
Пізнавальна активність	Емоційна залученість в діяльність			1 дитина (7,7%)	12 дітей (94,3%)
	Наполегливість			1 дитина (7,7%)	12 дітей (94,3%)
	Прагнення до самостійності			5 дітей (38,5%)	8 дітей (61,5%)
Включеність в спілкування з дорослим	Прагнення відтворювати зразок діяльності			5 дітей (38,5%)	8 дітей (61,5%)
	Орієнтація на оцінку дорослого			3 дітей (23,1%)	10 дітей (76,9%)

	Мовний супровід діяльності			3 дітей (23,1%)	10 дітей (76,9%)
	Цілеспрямованість			3 дітей (23,1%)	10 дітей (76,9%)

Представлені результати свідчать про те, що у більшості частини дітей, 10 дітей (76,9%) сформовані орієнтовні і маніпулятивні дії. Тобто при вивченні незнайомого предмета діти активно обстежили предмет, намагалися витрусити з коробочки дзвіночок, але знову ж таки були діти – 3 дітей (23,1%), які подивилися на предмет, покрутили його, але дій з ним робити не стали.

8 дітей (61,5%) правильно відповіли, що це коробочка і намагалися її відкрити, а 5 дітей (38,5%) зробили спробу відкрити її, при невдалій спробі вони стали виконувати маніпулятивні дії з нею.

Емоційну залученість в процес вивчення незнайомого предмета продемонстрували 12 дітей (94,3%) і лише 1 дитина (7,7%) спочатку проявила інтерес до незнайомого предмету, потім при невдачі стала відволікатися на інші предмети.

Наполегливість у відкриванні коробочки продемонстрували 12 дітей (94,3%) і лише 1 дитина (7,7%) втратила інтерес до виконання завдання.

Прагнення до самостійності відзначено у 8 дітей (61,5%). Ці діти вважали за краще діяти самостійно, відмовлялися від допомоги дорослого. 5 дітей (38,5%) намагалися діяти самостійно, але при невдалій спробі відмовлялися відкривати коробочку.

8 дітей (61,5%) намагалися відтворити дії по відриванню коробочки. При цьому вони орієнтувалися на оцінку дорослого, тобто на його зауваження і підбадьорювання. 5 дітей (38,5%) намагалися відкрити коробочку за зразком, але не доводили розпочату справу до кінця, відволікалися.

При цьому 10 дітей (76,9%) орієнтувалися на оцінку дорослого, на його похвалу або осуд, але не враховували в своїй діяльності.

Мовний супровід дій у 10 дітей (76,9%) проявлялося в назві окремих дій, а 3 дітей (23,1%) рідко користувалися мовою.

Високий рівень цілеспрямованої поведінки продемонстрували 10 дітей (76,9%), а 3 дітей (23,1%) демонструють спроби досягти правильного результату, але швидко втрачали мету.

Результати діагностики в ситуації «Дії за зразком» представлені в таблиці 2.3.

Критерії		Параметри показників							
		Не виявлено (0 балів)		Низький рівень (1 бал)		Середній рівень (2 бали)		Високий рівень (3 бали)	
		Проба 1	Проба 2	Проба 1	Проба 2	Проба 1	Проба 2	Проба 1	Проба 2
Діяльність	Орієнтовна і маніпулятивна діяльність					1 дит. (7,7%)	3 діт. (23,1, 5%)	12 діт. (94,3 %)	10 діт. (76,9 %)
Пізнавальна активність	Емоційна замученість у діяльність					1 дит. (7,7%)	3 діт. (23,1, 5%)	12 діт. (94,3 %)	10 діт. (76,9 %)
	Наполегливість					1 дит. (7,7%)	3 діт. (23,1, %)	12 діт. (94,3 %)	10 діт. (76,9 %)
	Прагнення до самостійності					3 діт. (23,1, 5%)	3 діт. (23,1, 5%)	10 діт. (76,9 %)	10 діт. (76,9, %)
Включеність	Прагнення відтворювати зразок						-	13 діт. (100 %)	-

	діяльності								
	Орієнтація на оцінку дорослого					1 дит. (7,7%)	3 діт. (23,1, 5%)	12 діт. (94,3 %)	10 діт. (76,9 %)
	Мовний супровід діяльності					3 діт. (23,1, 5%)	3 діт. (23,1, 5%)	10 діт. (76,9 %)	10 діт. (76,9, %)
	Цілеспрямованість					1 дит. (7,7%)	3 діт. (23,1, 5%)	12 діт. (94,3 %)	10 діт. (76,9 %)

Представлені результати свідчать про те, що результати різних видів діяльності у дітей покращилися. При виконанні дій за зразком діти третього року життя 12 дітей (94,3%) в першій пробі та 10 дітей (76,9%) у другому досвіді продемонстрували високий рівень орієнтовних і маніпулятивних дій. Тільки 1 дитина (7,7%) у першій пробі та 3 дітей (23,1%) у другій продемонстрували середній рівень володіння маніпулятивними і орієнтовними діями.

Емоційна залученість дітей в першій пробі відзначена високим рівнем у 12 дітей (94,3%) і в другій пробі у 10 дітей (76,9%). Середній рівень емоційної активності виявлено у 1 дитини (7,7%) в першій пробі та у 3 дітей (23,1,5%) у другій пробі.

Високий рівень наполегливості виявлено у 12 дітей (94,3%) в першій пробі і у 10 дітей (76,9%) у другій пробі. Середній рівень наполегливості виявлено у 1 дитини (7,7%) в першій пробі та у 3 дітей (23,1,%) у другій пробі.

Високий рівень прагнення до самостійності виявлено 10 дітей (76,9%) в першій пробі та у другій пробі. Середній рівень прагнення до самостійності виявлено у 3 дітей (23,1%) в першій пробі і у другій пробі.

Високий рівень прагнення відтворити зразок відзначений у 13 дітей (100%).

12 дітей (94,3%) в першій пробі і 10 дітей (76,9%) у другій орієнтовані на оцінку дорослої людини, враховують її в своїх діях. 1 дитина (7,7%) в першій пробі і 3 дітей (23,1%) у другій пробі не враховували в своїй діяльності оцінки дорослої людини.

Мовний супровід своїх дій відзначено у 10 діт. (76,9%) в обох пробах. Рідко користувалися мовою під час діяльності 3 дітей (23,1%) в обох пробах.

Високий рівень цілеспрямованості виявлено у 12 дітей (94,3%) в першій пробі і у 10 дітей (76,9%) у другій пробі. Середній рівень цілеспрямованості виявлено у 1 дитини (7,7%) в першій пробі та у 3 дітей (23,1%) у другій пробі.

Висновки до третього розділу

З метою покращення організації предметно-практичної діяльності у ЗДО нами була розроблена програма розвитку предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку.

Розроблена нами програма розвитку предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку складена з урахуванням напрямків розвитку предметно-практичної діяльності: розвиток культурно нормованої, специфічної і орудної діяльності; розвиток практичних і орудних дій; розвиток співвідносячої діяльності на основі формування наочно-дієвого мислення і пізнавальних процесів; розвиток дитячого експериментування на основі розвитку пізнавальної активності; розвиток цілеспрямованості дій. Методом розвитку предметно-практичної діяльності є гра.

Після проведення нами запланованих занять нами було проведено контрольний експеримент з метою виявлення рівня розвитку предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку у ЗДО.

Результати повторної діагностики показали, що у дітей значно підвищився рівень розвитку предметно-практичної діяльності, отже розроблену нами програму можна вважати ефективною.

ВИСНОВКИ

Предметно-практична діяльність – це практичні дії з предметами, що забезпечують дитині чуттєве пізнання дійсності.

Згідно Д.Б. Ельконіну, предметно-практична діяльність дітей розвивається в двох напрямках: перехід від спільного виконання з дорослим предметно-практичної діяльності до самостійного; оволодіння специфічним способом використання предмета і переносу дії з одного предмета на інші.

Провідною умовою оволодіння предметно-практичною діяльністю дитиною є спільна діяльність дорослого з дитиною.

Ранній вік охоплює період від 1 до 3 років. У цей період відбувається зміна соціальної ситуації розвитку дитини. Це пов'язано з тим, що в цей період у дитини формується потреба в самостійності та незалежності, зберігаючи практичну допомогу, увагу та оцінку з боку дорослого. Виникле протиріччя вирішується новою соціальною ситуацією розвитку дитини на основі співпраці та спільної діяльності дитини та дорослого.

Відбувається зміна провідної діяльності дитини. У цей віковий період оволодіння соціальними методами використання предметів стає провідною діяльністю дитини. Це пов'язано з тим, що дитина до року не в змозі розрізнити спосіб дії з предметом та його призначенням, тоді коли протягом другого року життя дитина поступово під керівництвом дорослого освоює соціально розроблені способи використання предметів. Дорослі не тільки дають дитині різні предмети в руки, але показують способи дії з ними.

Для раннього дитинства характерний бурхливий розвиток психічної сфери дитини: спілкування, мовленнєва діяльність, пізнавальна (сприйняття, мислення) активність, рухова активність, розвиток емоційно-вольової сфери. Розвиток мовлення дитини спрямований на стимулювання її активного мовлення, що базується на збагаченні словникового запасу, інтенсивній

роботі над удосконаленням суглобового апарату та розширенні спілкування між дорослими та дітьми.

Провідними досягненнями раннього дитинства є: формування об'єктивної діяльності, розвиток спілкування з дорослим, поява спілкування з однолітками, поява передумов для ігрової та продуктивної діяльності; формування предметного сприйняття як провідної когнітивної функції, розвиток зорових форм мислення (наочно-ефективного та наочно-образного), поява уяви, знаково-символічної функції свідомості, перехід дитини до активного мовлення; поява особистих дій та особистого бажання, формування предметного ставлення до дійсності, одним із новоутворень цього віку є розвиток гордості за власні досягнення, усвідомлення «Я сам».

Відповідно Базового компонента дошкільної освіти освітнє середовище для дитини повинне відображати предметно-просторове розвиваюче освітнє середовище і характер взаємин з дорослими.

В процесі навчання дітей раннього віку рекомендується використовувати такі методи: наочні: показ-наслідування-спільні дії; зразок, спостереження, зорово-перцептивне обстеження предметів; практичні: предметні дії, практичне примірювання, накладення, прикладання, дидактичні ігри та вправи, ігрові завдання; словесні: потішки, пісеньки, лічилки, вірші, казки, пояснення і т.д. Вибір методів і їх поєднання визначається індивідуальними особливостями дітей і їх можливостями, і поставленими педагогічними завданнями.

Найбільш ефективними прийомами в педагогічній роботі з дітьми раннього віку є: емоційно-мовленнєвий вплив: чітка і коротка інструкція дорослого, коментування всіх дій з предметами і іграшками; тактильний вплив; заохочення; привертання уваги; відстрочений мовний супровід; підхоплення зустрічних дій-маніпуляцій дитини з предметами.

Для вивчення рівня розвитку предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку нами були обрані методики, розроблені Е. О. Смирновою, Л.Н. Галігузовою, Т. В. Єрмолаєвою, С. Ю. Мещеряковою.

Таким чином, була нами була проведена оцінка параметрів предметно-практичної діяльності дітей третього року життя. Встановлено, що велика частина дітей має низький і середній рівень розвитку предметно-практичної діяльності.

Це означає, що розвиток предметно-практичної діяльності повинен відбуватися на основі наукових досліджень розвитку предметної діяльності.

Отримані результати свідчать про необхідність розвитку предметної діяльності дітей за програмою розвитку предметно-практичної діяльності, розробленої відповідно до наукових положеннями про предметно-практичну діяльність дошкільнят.

З метою покращення організації предметно-практичної діяльності у ЗДО нами була розроблена програма розвитку предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку.

Розроблена нами програма розвитку предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку складена з урахуванням напрямків розвитку предметно-практичної діяльності: розвиток культурно нормованої, специфічної і орудної діяльності; розвиток практичних і орудних дій; розвиток співвідносячої діяльності на основі формування наочно-дієвого мислення і пізнавальних процесів; розвиток дитячого експериментування на основі розвитку пізнавальної активності; розвиток цілеспрямованості дій. Методом розвитку предметно-практичної діяльності є гра.

Після проведення нами запланованих занять нами було проведено контрольний експеримент з метою виявлення рівня розвитку предметно-практичної діяльності у дітей раннього віку у ЗДО.

Результати повторної діагностики показали, що у дітей значно підвищився рівень розвитку предметно-практичної діяльності, отже розроблену нами програму можна вважати ефективною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. *Дошкільне виховання*. 2012. № 7. С.4-19.
2. Беленька Г. В. Виховання елементів культури праці у дітей старшого дошкільного віку. *Виховання дошкільника в праці* / З. Н. Борисова, Г. В. Беленька, М. А. Машовець та ін. К., 2002. С. 44-59.
3. Белкина В. Н. Психология раннего и дошкольного детства. М., 2005. 256 с.
4. Бех І., Зайцева Л. Курс на діяльнісно-компетентнісний підхід. *Дошкільне виховання*. 2013. № 1. С. 2–5.
5. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: избранные психологические труды. М.: 2001. 352 с.
6. Браткова М.В. Пути формирования предметных действий. *Дошкольное воспитание*. 2009. № 1. С. 83-91.
7. Буре Р. С., Година Г. Н. Учите детей трудиться. М.: Просвещение, 1983. 144 с.
8. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. М.: Юрайт, 2016. 200с.
9. Выготский Л.С. Раннее детство. Собрание сочинений. В 6т. Т. 2. М.:Педагогика, 1984. 432 с.
10. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2011. 112 с.
11. Волков Б.С, Волкова Н. В. Детская психология. М., 2000. 240 с.
12. Галигузова Л.Н. Педагогика детей раннего возраста. М.: ВЛАДОС, 2007. 301 с.
13. Грядовкіна Ж., Решетняк О. Через дію до пізнання. *Дошкільне виховання*. 2016. № 1. С. 15–19.

14. Дидактические игры и занятия с детьми раннего возраста /Под ред. С.Л. Новоселовой. М.: Просвещение, 1985. 176 с.
15. Долинна О., Низковська О. Праця як засіб формування предметно-практичної компетенції дітей. *Дошкільне виховання*. 2012. № 9. С. 22–27.
16. Доронова Т.Н., Доронов С. Г. Ранний возраст: планирование работы с детьми. Перспективное и календарное планирование работы с детьми от года до трех лет с использованием игрушек. М.: Издательский дом «Воспитание школьника», 2007. 110 с.
17. Дыбина О.В. Предметный мир как средство формирования творчества у детей. М.: Педагогическое общество России, 2002. 160 с.
18. Ермолова Т. Игры и задания, развивающие практические и орудийные действия. *Дошкольное воспитание*. 2009. № 7. С.110-117.
19. Заброцький М. М. Вікова психологія. Київ, 2002. 164 с.
20. Закон України Про дошкільну освіту. *Урядовий кур'єр*. 2001. № 144. С. 1-9.
21. Колесникова О.В. Развитие ребенка от двух до трех лет. Тематическое планирование, конспекты занятий, игры и сценарии. М.: Школьная Пресса, 2007. 80 с.
22. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: науково-методичний посібник / ред. О. Л. Кононко. К., 2003. 45 с.
23. Корж Т. М. Методичні рекомендації щодо формування предметно-практичної компетенції дітей дошкільного віку. – [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://repository.kristti.com.ua/handle/eiraise/282>
24. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія: курс лекцій : навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2010. 128 с.
25. Кутішенко В. П., Ставицька С. О. Психологія розвитку та вікова психологія: навчальний посібник. К.: Каравела, 2012. 448 с.

26. Лаврова Г.Н. Психолого-педагогическая диагностика детей от 0 до 3 лет. Челябинск: Издательство ЮУрГУ, 2004. 129 с.
27. Літіченко О. Д., Гаращенко Л.В. Художня праця як засіб формування предметно-практичної компетентності у дітей дошкільного віку. *Освітологічний дискурс*. 2019. С. 110-120.
28. Мещерякова С.Ю., Ермолова Т.В., Смирнова Е.О. Развитие предметной деятельности и познавательных способностей. Игры и занятия с детьми раннего возраста. М.: Мозаика-Синтез, 2008. 64 с.
29. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / заг. ред. Т. О. Піроженко. Київ: Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
30. Основы дошкольной педагогики / Под. ред. А. В. Запорожца, Т. А. Марковой. М. : Педагогика, 1980. 272 с.
31. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ: Кондор, 2015. 469 с.
32. Павелків Р. В. Нотатки про розвиток предметних дій у ранньому дитинстві. *Дитяча психологія: навч. посіб.* / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. К. : Академвидав, 2011. С. 81–82.
33. Павлова Л.Н. Развивающие игры-занятия с детьми от рождения до трех лет: пособие. М.: Мозаика-Синтез, 2003. 224 с.
34. Петрова Є. Дошкільна педагогіка і психологія : Програма курсу для учнів 10-11 класів. *Психолог. Шкільний світ*. 2007. № 23-24. С. 33-45.
35. Печора К.Л. Пантюхина Г.В., Голубева Л.Г. Дети раннего возраста в дошкольных учреждениях. М.: Владос, 2010. 176 с
36. Піроженко Т. Особистісний потенціал дитини дошкільного віку. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ird.npu.edu.ua/files/24.pdf>
37. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2010. 352 с.

38. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.
39. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. К. : Каравелла, 2012. 328 с.
40. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина» / Проскура О.В., Кочина Л.П., Кузьменко В.У., Кудикіна Н.В. К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 328 с.
41. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / За ред. В. Шапаря. Харків: Прапор, 2009. 672 с.
42. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. К.: Академвидав, 2005. 360 с.
43. Слободчиков В.И. Концепция дошкольного образования. *Детский сад со всех сторон*. № 19. 2006. С. 5 - 8.
44. Смирнова Е.О. Детская психология. Питер, 2017. 304 с.
45. Смирнова Е. О., Галигузова Л. Н., Ермолова Т. В., Мещерякова С. Ю. Диагностика психического развития детей от рождения до 3 лет. М.: АНО «ПЭБ», 2007. 128 с.
46. Теплюк С.Н. Актуальные проблемы развития и воспитания детей от рождения до трех лет. М.: Мозаика-Синтез, 2010. 144 с.
47. Теплюк С. Н., Лямина Г. М., Зацепина М. Б. Дети раннего возраста в детском саду. М.: Мозаика-Синтез, 2007. 150 с.
48. Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика: підручник. К. : Слово, 2013. 606 с.
49. Хохрякова Ю. М. Методика развития предметной деятельности в раннем воздасте. Пермь, 2001. 234 с.
50. Эльконин Д. Б. Заметки о развитии предметных действий в раннем детстве. *Детская психология* / ред.-сост. Б. Д. Эльконин. М.: Академия, 2007. С. 80-115.

ДОДАТКИ

Додаток А

Шкали оцінки параметрів предметної діяльності на третьому році
життя дитини

Види дій	Критерії оцінки параметрів і показників	Бали
1. Види дій		
А) Орієнтовні і маніпулятивні дії	Відсутні. Дитина ігнорує предмети.	0
	Використовує рідко. Дитина якийсь час дивиться на предмет, чіпає, потім залишає, переводить погляд, не намагається з'ясувати призначення предмета або здійснити з ним будь-яку дію.	1
	Використовує часто. Дитина активно обстежує предмет, здійснює різноманітні маніпуляції з ним.	2
Б) Культурно-фіксовані дії	Відсутні. Дитина не діє з предметами відповідно до їх призначення.	0
	Використовує рідко. Дитина робить 1-2 дії даного виду, вважає за краще маніпулятивні дії.	1
	Використовує часто. Дитина робить багато різних культурно-фіксованих дій	2
2. Пізнавальна активність		
А) Емоційна	Відсутня. Дитина не звертає	0

залученість в діяльність	уваги на предмети або байдуже дивиться на них, не вживає ніяких дій з ними; висловлює невдоволення, відштовхує, розкидає предмети.	
	Слабка. Дитина епізодично проявляє інтерес до іграшок, часто відволікається; виявляє інтерес або позитивні емоції, але діє з побоюванням або боязко.	1
	Висока. Дитина проявляє виражений інтерес до предметів, повністю поглинена діяльністю, діє зосереджено, тривалий час зберігає інтерес, висловлює яскраві позитивні емоції.	2
Б) Наполегливість	Відсутня. Дитина не проявляє наполегливості, після першої ж невдачі припиняє діяльність.	0
	Слабовиражена. Дитина робить 2-3 спроби вирішити задачу і втрачає інтерес до неї.	1
	Яскраво виражена. Дитина робить багаторазові спроби вирішення завдання.	2
В) Прагнення до самостійності	Відсутнє. Дитина не прагне діяти самостійно, відразу ж звертається за допомогою до дорослого або пасивно чекає допомоги.	0

	Слабке. Дитина намагається діяти самостійно, але після першої ж невдачі звертається до дорослого.	1
	Середнє. Дитина не звертається за допомогою, а запропоновану допомогу приймає неохоче або звертається за допомогою, але тут же відмовляється від неї, намагаючись діяти самостійно.	2
	Виражене. Дитина не звертається за допомогою і відмовляється від допомоги, запропонованої дорослим, вважає за краще діяти самостійно.	3
3. Включення в спілкування з дорослим		
А) Прагнення відтворити зразок дії	Відсутнє. Дитина ігнорує зразок правильної дії, вважає за краще діяти по-своєму.	0
	Слабке. Дитина робить кілька спроб відтворити зразок, але в цілому діє по-своєму.	1
	Середнє. Дитина робить кілька спроб відтворити зразок, але не доводить правильно дію до кінця.	2
	Сильне. Дитина не припиняє спроб, поки не відтворить зразок.	3
Б) Орієнтація на оцінку дорослого	Відсутня. Дитина не орієнтується на оцінку дорослого.	0
	Середня вираженість. Дитина	1

	шукає оцінку дорослого, але не завжди враховує її в своїх діях.	
	Висока вираженість. Дитина наполегливо домагається оцінки дорослого і враховує її в своїх діях.	2
В) Мовний супровід	Відсутній. Дитина не супроводжує дії мовою.	0
	Слабкий. Дитина рідко користується мовою.	1
	Виражений. Дитина активно користується мовою.	2
4. Цілеспрямованість		
Цілеспрямованість	Відсутня. Дитина не прагне досягти правильного результату.	0
	Слабовираженна. Дитина робить спроби досягти правильного результату, але швидко втрачає мету.	1
	Яскраво виражена. Дитина вперто намагається домогтися правильного результату, варіюючи способи діяльності.	2

Ігри, спрямовані на розвиток предметної діяльності

Напрямки розвитку предметної діяльності	Устаткування	Ігри	Зміст діяльності
	Сачки, вудки, черпашки	«Злови рибку», «Ловимо на гачок», «Щипці й пінцети», «Сачки і черпашка»	Навчити володіти дією зачерпування, яке дуже часто потрібно в повсякденному житті як дітей, так і дорослих. Перенесення дії з одного предмета на інший з урахуванням властивості зачерпуючого матеріалу і особливостей того знаряддя, за допомогою якого цей матеріал витягується дитиною з ємностей. Розвиток моторики і мислення дитини.
	опатки, совочки, ложки	«Насипаємо-висипаємо», «Копаємо», «Секрети в піску»,	Навчити дитину наповнювати ємності різними інструментами - совочком, лопаткою,

		«Пасочки», «Будівлі з піску».	ложкою, плоскою дощечкою і т.д.
<i>Розвиток практичних і орудних дій</i>	М'ячі	«Злови м'ячик», «М'ячик котиться по колу», «М'ячик не падає», «М'ячик підскочив», «Закоти м'яч у ворота», ф»Міні- баскетбол», «М'яч літає через сітку».	Навчити дитину охоплювати і утримувати в руках круглі предмети різного об'єму (маленький м'яч, який вона може утримати в одній руці, або великий надувний, який можна утримати тільки двома руками), здійснювати кидки різної дальності і точності, користуватися знаряддям (паличкою, ключкою, молотком) для штовхання, закочування.
	Молоточки, кілочки, палички.	«Молоток і кілочки», «Молоток- печатка», «Млинці», «Мозаїка», «Ножики»,	Навчити діям з молоточком, інструментами, що проробляють отвори і допомагають проштовхнути

		«Трубочки і палички».	предмет.
	Конструктори	«Машинки», «Кораблики», «Літаки», «Поїзд», «Стінка», «Будиночки».	Отримати уявлення про форму й розмір предметів, їх фізичні властивості, назви квітів та ін. Розвинути творчі і розумові здібності, дитини, її самостійність, посидючість, увагу, довільність, удосконалювати дрібну і велику моторику.
	Каталки, візки	«Каталки», «Рух під кутом», «Чому машинка не котиться?», «Їзимо по доріжці», «Їзда з перешкодами», «Змійка».	Навчити координувати свої рухи і рух предмета, які синхронізується по швидкості і напрямку діяльності дитини. Розрізняти предмети, які котяться і не котяться, котяться, котяться швидко або повільно, видають видають звуки при русі

			самі, або ці звуки можна імітувати самому.
	Застібки, блискавки, гачки і замочки		Розвинути координацію рухів очей і руки, точність рухів і результативність дій.
	Стрічки, нитки, мотузочки	«Розпусти шкарпетку», «Змотай клубочок», «Заплети косичку», «Намотай», «Забинтуй», «Нанизуємо намисто», «Шнурівка», «Виклади доріжку».	Оволодіти діями намотування, розмотування, плетіння, нанизування та ін. Розвинути узгодженість і точність рухів рук.
Розвиток співвідносячих дій на основі формування наочно-дієвого мислення і пізнавальних процесів	Вкладиші	«Вкладання і перекладання дрібних предметів», «Збирання», «Розкладання», «Вежа».	Це дії з двома і більше предметами, в яких необхідно враховувати і співвідносити властивості різних об'єктів - їх форму, величину, твердість, місце розташування та ін.

	Пірамідки	«Розберемо і зберемо», «Приходь на лужок», «Сонечко».	Навчити знімати і одягати кільця на стержень.
	Кубики		Навчити спеціальним рухам для захоплення і перекладання з однієї руки в іншу.
	Картинки	«Знайди потрібний предмет», «Знайди половинку», «Угадай що на зображенні», «Зайчик і білочка».	Навчити впізнавати зображення знайомих предметів на картинках.
	Хованки з іграшками		Розвинути увагу, пам'ять, уявлення.
Розвиток дитячого експериментування на основі розвитку пізнавальної активності	Ігри-експерименти	«Коробочки з секретом», «Іграшки з сюрпризом», «Іграшки з тканини», «Брязкальця з пляшок», «Ігри з магнітом», «Чарівний	Сприяють розвитку пізнання властивостей і зв'язків об'єктів, управління тим або іншим явищем.

		мішок».	
	Ігри з фарбами	«Таємничі відбитки», «Перетворення води».	Розвинути пізнавальну активність
	Ігри з водою	«Наливаємо-виливаємо», «Потопаючі - плаваючі предмети», «Мильні бульбашки».	Розвинути різні органи чуттів, надати практично необмежені можливості для дитячого експериментування.
	Ігри з піском, папером		
Розвиток цілеспрямованості діяльності	Продуктивні види діяльності	Ліплення, образотворча діяльність, аплікація, конструювання, робота з природним матеріалом.	Виділити в свідомості малюка уявлення про кінцевий результат діяльності.